

Raport końcowy

**pt. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych;
ocena efektów wdrażania”**

Autorzy:

Dr hab. Danuta Kołodziejczyk, prof. IERiGŻ – koordynator

Mgr Bogdan Buks

Warszawa, 10 listopada 2023 r.

Spis treści

Streszczenie	3
1. Wstęp	4
2. Kontekst ewaluacji	6
3. Metodyka badań	8
4. Charakterystyka operacji PROW 2014–2020 „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych”	9
4.1 Założenia programowe analizowanej operacji ich ocena	9
4.2 Skala środków finansowych na realizację celu operacji w ramach PROW	13
5. Wyniki badań – ocena efektów bezpośrednich i pośrednich	14
5.1. Proces realizacji operacji	15
5.2. Ocena realizacji operacji pod kątem efektów	36
– Wskaźnik produktu – liczba producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych	37
– Wskaźnik produktu – liczba wykonanych usług rolniczych przez beneficjenta	41
– Wskaźnik efektywności – efekt (tj. wartość dodana brutto) / nakład (tj. wartość zrealizowanej płatności)	48
6. Odpowiedź na pytania ewaluacyjne – podsumowanie	57
Załącznik	60

Streszczenie

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, poprzez Departament Wspólnej Polityki Rolnej, zleciło Instytutowi Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB realizację w 2023 r. badania ewaluacyjnego nt. "Ocena efektów wdrażania wybranych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020". W tym badaniu jednym z zadań jest ewaluacja operacji nr M.6.4 „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej”.

Raport końcowy przedstawia wyniki badania ewaluacyjnego operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych”. W badaniu ewaluacyjnym skupiono się na:

- opracowaniu wskaźników do poszczególnego zakresu danych;
- przedstawieniu znaczenia usług rolniczych w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich;
- przedstawieniu kontekstu ewaluacyjnego;
- przeprowadzeniu analizy założeń programowych, tj. warunków udzielania pomocy, w tym szczegółowe informacje o prawach i obowiązkach beneficjentów – zawarte w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- analizie wyników dotyczących liczby złożonych wniosków, podpisanych i zrealizowanych umów przez beneficjentów w zakresie realizowanych działań w ujęciu gmin i województw;
- charakterystyce podmiotów ubiegających się o wsparcie (rodzaj podmiotu, wielkość przedsiębiorstwa, rok złożenia wniosku o wsparcie, rok podpisania umowy i zrealizowania płatności) w ujęciu gmin i województw;
- rodzaju podejmowanych działań, z uwzględnieniem istotnych aspektów z zakresu ochrony środowiska czy innowacyjności w ujęciu gmin i województw;
- ocenie realizacji operacji pod kątem efektów;
- odpowiedzi na pytania ewaluacyjne.

Wyniki badań przedstawiono na podstawie danych ze sprawozdań i monitoringu ARiMR w układzie województw i gmin za lata 2016-2022.

1. Wstęp

Polityka rozwoju wsi i rolnictwa, która koncentruje się na wielofunkcyjnym i zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich dużą wagę przywiązuje do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Od kilku lat w Polsce są prowadzone działania mające na celu stworzenie możliwości wspierania przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, które dotyczą podejmowania przedsięwzięć w ramach działalności pozarolniczej, jak i rolniczej. Każda forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest szczególnie pożądana, bo jest ona warunkiem przezwyciężenia wielu niekorzystnych zjawisk, takich jak: pogarszająca się sytuacja finansowa rodzin rolniczych, bezrobocie, co w konsekwencji wpływa na sytuację finansową gmin. Poszukując wyjaśnienia mechanizmów rozwoju przedsiębiorczości, zwrócono uwagę na rolę usług rolniczych w rozwoju tej formy działalności.

Usługi rolnicze dotyczą czynności związanej z produkcją rolniczą wówczas, jeżeli są świadczone na rzecz gospodarstwa przez osoby lub podmioty niebędące posiadaczem lub pracownikiem tego gospodarstwa. Szczególnie ważne są usługi wspierające produkcję rolniczą na wszystkich jej etapach: od tworzenia warunków produkcyjnych, aż po przetworzenie i dystrybucję wytworzonej żywności. Usługi rolnicze zwiększają efektywność, obniżają koszty i ułatwiają spełnienie wymagań jakościowych i środowiskowo-klimatycznych, a przede wszystkim wspomagają zrównoważone gospodarowanie zasobami. Usługi te skierowane są do osób prowadzących działalność rolniczą bez względu na wielkość gospodarstwa. Szczególnie ma to istotne znaczenie w przypadku małych i średnich gospodarstw, ze względu na wysoką cenę zakupu własnych maszyn. Również gospodarstwa duże i silne ekonomiczne mogą rozważyć korzystanie z usług rolniczych, w tym przypadku decydujące znaczenie będzie miało porównanie kosztów eksploatacji maszyn własnych z kosztami usług udostępnionymi przez podmioty zewnętrzne. Należy stwierdzić, że dla gospodarstw rolnych w niektórych przypadkach bardziej opłacalne jest zlecenie firmom zewnętrznym niektórych prac, niezwiązanych z profilem ich działalności.

Również umożliwienie korzystania gospodarstwom rolnym z szerszego zakresu usług rolniczych pozwala na stworzenie bardziej nowoczesnego warsztatu produkcyjnego, co zwiększa komfort pracy rolnika, tym samym podnosi atrakcyjność zawodu rolnika. Usługi produkcyjne w rolnictwie stanowią również nośnik postępu technicznego i przyczyniają się do ogólnego wzrostu poziomu oświaty i kultury producentów rolnych. Docierający do gospodarstw rolnych, za pośrednictwem usług produkcyjnych strumień nowoczesnych środków produkcji i technik wytwarzania prowadzi również do racjonalizacji struktur czynników produkcji i wzrostu produkcji, a w rezultacie do wzrostu dochodów rolniczych i funduszu akumulacji przeznaczanego przede wszystkim na inwestycje stymulujące tj. wzrost potencjału produkcyjnego gospodarstw. Tym samym wpływając na poprawę warunków pracy i życia rolników. Nie ulega wątpliwości, że zależy to od doboru instrumentów i właściwego ich wykorzystania.

Podsumowując powyższe rozważania można stwierdzić, że usługi rolnicze są ważnym instrumentem przemian technicznych, ekonomicznych i społecznych w rolnictwie, a także elementem wspomagającym proces przekształceń w kierunku zrównoważonego rolnictwa i obszarów wiejskich. Dlatego też istotne znaczenie ma rozpoznanie czynników kształtujących popyt na usługi rolnicze ze strony gospodarstw rolnych, a także poznanie programów pomocowych wspomagających rozwój potencjału usługodawców. Takie możliwości wsparcia potencjału usługodawców stwarza rozważana operacja pt. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych”. Wsparcie dotyczy inwestycji w zakresie działalności polegającej na świadczeniu usług rolniczych. Pomoc ta ma formę refundacji części kosztów kwalifikowanych operacji.

Dofinansowanie rozwoju usług rolniczych w ramach operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w poddziałaniu 6.4 „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” zostało określone w PROW 2014–2020, jako realizacja jednego z priorytetów Unii w zakresie rozwoju

obszarów wiejskich tj. „Zwiększenie rentowności gospodarstw i konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonej gospodarki leśnej” oraz celu szczegółowego 2A PROW 2014–2020 tj. „Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw rolnych i ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, szczególnie z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i zorientowania na rynek oraz zróżnicowania produkcji rolnej” – co znajduje odzwierciedlenie w rozporządzeniach MRiRW października 2015 r. (Dz.U. poz.1843 z póź.zm)¹. Propozycja pomocy jest skierowana do przedsiębiorców, którzy pracują już na rzecz rolników i chcą rozwijać swoją działalność w zakresie usług rolniczych. W wyniku wsparcia rozwoju usług rolniczych ułatwiony będzie dostęp gospodarstw rolnych (szczególnie małych) do nowych technologii – co w konsekwencji przełoży się na poprawę ich konkurencyjności. Aby usługi rolnicze mogły spełniać aktywną rolę w podniesieniu konkurencyjności rolnictwa oraz rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, beneficjenci muszą doskonalić swoje funkcjonowanie biorąc pod uwagę impulsy z otoczenia i szybko reagować na dokonujące się zmiany, co do preferencji i oczekiwań rolników. Dlatego też w ostatnim okresie tj. 22 czerwca 2022 r. zostało ogłoszone nowe rozporządzenie Ministra Rozwoju Rolnictwa i Wsi (Dz.U.poz.1317), w którym poszerzono i wzmocniono wsparcie nowych działań w zakresie rolnictwa. W ramach dotychczas świadczonych usług rolniczych jak: wspomagających produkcję roślinną, wspomagających chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz następujących po zbiorach - zakres wsparcia usług rolniczych został rozszerzony o usługi związane z leśnictwem, usługi związane z zabezpieczaniem/ utrzymaniem urządzeń wodnych, usługi związane z myciem i dezynfekcją oraz usługi związane z wykorzystaniem technologii cyfrowych (np. rolnictwo precyzyjne). Oznacza to, że beneficjenci będą mogli otrzymać dotację na rozwój usług rolniczych na znacznie szerszy wachlarz działalności niż dotychczas. Działania te są bardzo istotne z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz rolnictwa i wymagają szerszego i odpowiednio ukształtowanego wsparcia.

Celem niniejszego badania ewaluacyjnego jest ocena efektów realizacji operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” wraz z analizą strategiczną wsparcia w następnych latach wdrażania tej operacji. Ocena efektów realizacji tej operacji będzie przedstawiona w oparciu o wskaźniki monitorowania, jak: wskaźnik finansowy tj. wartość dodana brutto, zrealizowana płatność końcowa oraz wskaźnik produktu tj. liczba przedsiębiorców rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych oraz liczba wykonanych usług przez beneficjentów. Realizacja celu ewaluacyjnego została osiągnięta dzięki pogłębionym analizom w obszarach wyznaczonych poprzez sformułowanie problemów badawczych, które zostały przyporządkowane określonym pytaniom badawczym wskazanych przez Zamawiającego:

1. Czy sposób zdefiniowania beneficjentów/grupy docelowej, zakresu lub warunków udzielania pomocy, kryteriów dostępu, sposobu wyboru operacji, założeń budżetowych (wysokość pomocy, całkowity budżet działania, zasady podziału środków pomiędzy województwa) w ramach poszczególnych działań PROW 2014–2020 jest:
 - spójny z założonymi celami w PROW 2014–2020 – przedstawienie w kontekście celu szczegółowego 2A PROW i celów przekrojowych PROW;
 - czy udzielana pomoc publiczna w zakresie przedmiotowym i ilościowym odpowiada na potrzeby beneficjentów – przedstawienie analizy złożonych wniosków w kontekście podpisanych i zrealizowanych umów;
 - czy i w jakim stopniu zakontraktowane projekty zapewniają osiągnięcie założonych w programie efektów – przedstawienie wskaźnika finansowego (rezultatu) i wskaźników

¹ Treść tych rozporządzeń dostępna jest na stronie internetowej MRiRW www.gov.pl/web/rolnictwo oraz ARiMR www.arimr.gov.pl

rzeczowych (produktu) tj. liczba producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych oraz liczby wykonanych usług.

Z uwagi na zawartość pozyskanego materiału analitycznego z monitoringu ARiMR za okres 2016–2022 – analiza usług rolniczych dotyczy działań wspierających produkcję roślinną, wspierających chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz produkcję po zbiorach. Każde działanie pełni inną rolę i jest odpowiedzią na zapotrzebowanie rozwoju rolnictwa zrównoważonego. Są również komplementarne w stosunku do innych działań i mogą wywołać pozytywne efekty synergiczne np. w sferze innowacyjności, poprawie struktury obszarowej czy zwiększeniu liczby konkurencyjnych gospodarstw w kontekście zweryfikowanych obszarów problemowych.

W ramach raportu końcowego przedstawiono cel badania ewaluacyjnego; zarys kontekstu ewaluacyjnego; metodykę badań; dystrybucję środków w ramach poddziałania; analizę wyników dotyczącą liczby złożonych wniosków, podpisanych i zrealizowanych umów przez beneficjentów w zakresie podejmowanych działań; charakterystykę podmiotów ubiegających się o wsparcie (rodzaj podmiotu i wielkość przedsiębiorstwa); form i kryteriów wsparcia; uwzględnienia miejsce podejmowanych działań (województwo, gmina), możliwość uwzględnienia istotnych aspektów z zakresu ochrony środowiska czy innowacyjności oraz przedstawienie wskaźników, które pozwolą ocenić skuteczność, trafność i efektywność danej operacji, a także przedstawienie wniosków i rekomendacji dotyczących dalszych działań w zakresie rozwoju usług rolniczych.

2. Kontekst ewaluacji

Operacja „Rozwój przedsiębiorczości–rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” realizuje cel szczegółowy 2A PROW 2014–2020. Kontekst raportów ewaluacyjnych PROW znajduje odzwierciedlenie w formalnych zapisach aktów prawnych stanowiących podstawę do wdrożenia funduszy unijnych oraz wytycznych formułowanych przez Komisję Europejską². Przedstawione przez KE wytyczne podkreślają zwiększenie roli i użyteczności ewaluacji w procesie decyzyjnym poprzez dostarczenie wiarygodnych informacji o rzeczywistych efektach podejmowanych działań. A głównym wyzwaniem dla ewaluacji jest uchwycenie rzeczywistych efektów interwencji publicznej, tj. wskazanie jaka część wartości dodanej brutto zaistniała dzięki realizacji PROW 2014-2020. Drugim również istotnym zadaniem ewaluacji jest wyjaśnienie mechanizmów oddziaływania PROW

Głównym celem prezentowanego badania ewaluacyjnego jest ustalenie, czy zaprojektowane poddziałanie osiągnęło zakładane efekty, jak również analizę jego skuteczności, efektywności, trafności i wpływu na podkreślenie konkurencyjności gospodarstw rolnych i rozwoju obszarów wiejskich. W przypadku operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” jest to wskazanie oceny stopnia wskaźnika produktu (tj. liczba beneficjentów korzystających ze wsparcia, liczba producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych świadczonych przez beneficjentów; liczba wykonanych usług); wskaźnika rezultatu (tj. odnosząc się do alokowanych wydatków) oraz jak zmieniają się te wartości i dlaczego ta zmiana nastąpiła w wyniku oddziaływania tej operacji. Istotne jest też wskazanie, czy występują bariery w realizacji wsparcia, a jeśli tak, to z czego one wynikają.

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.; Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.; Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.; Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 808/2014 z dnia 17 lipca 2014 r.

Realizacja procesu ewaluacyjnego zostanie osiągnięta dzięki przeprowadzonym pogłębionym analizom w obszarach wytyczonych przez pytania badawcze podporządkowane następującym celom szczegółowym ewaluacji. Pytania badawcze dotyczą m.in.:

1. Oceny zainteresowania podmiotów wsparciem działalności w zakresie usług rolniczych;
2. Rozkładu przestrzennego wnioskodawców, którzy wystąpili o środki w ramach operacji;
3. Przeprowadzenia analizy profilu wnioskowania (kierunku wsparcia w ramach działalności rolniczej);
4. Określenia warunków wsparcia rozwoju usług rolniczych;
5. Wskazanie przeszkód/barier występujących w absorpcji pozyskania środków unijnych przez wnioskodawców;
6. Czy przyjęte warunki są obiektywne, mierzalne, spójne wewnętrznie i przyczynią się do osiągnięcia celów przekrojowych z uwzględnieniem specyfiki regionu oraz czy są dostępne dla wszystkich typów potencjalnych beneficjentów;
7. W jaki sposób realizacja operacji przyczyni się do poprawy wyników gospodarczych gospodarstw rolnych (szczególnie poprzez zwiększenie możliwości uczestnictwa na rynku i zróżnicowanie produkcji rolnej);
8. Które z usług w ramach operacji cieszyły się największym zainteresowaniem i czy to ma wpływ na ich efektywność;
9. Przedstawienia uzasadnienia ekonomicznego operacji, poprzez analizę wskaźników finansowych tj. całkowitych kosztów operacji, kosztów wsparcia operacji oraz wartości dodanej brutto;
10. Czy struktura działalności w zakresie usług rolniczych ma wpływ na wskaźnik produktu, wskaźnik finansowy, co umożliwi identyfikację niskiego poziomu absorpcji tych działań;

Proces badawczy ewaluacji został przygotowany w zakresie przedmiotowym, podmiotowym i czasowo–przestrzennym. Zakres przedmiotowy dotyczy wdrażania operacji typu Rozwój przedsiębiorczości–rozwój usług rolniczych M.6.4., natomiast zakres podmiotowy obejmuje osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, wspólnicy spółki cywilnej, oddziały przedsiębiorcy zagranicznego. Okres czasowo–terytorialny badania dotyczy okresu 2016–2022 i obejmuje obszar całej Polski w ujęciu regionalnym i lokalnym.

Przedstawione obszary tematyczne ewaluacji wymagają pogłębionej analizy, syntezy, generalizacji i wnioskowania. Stąd wymienione cele ewaluacji wpłynęły na wybór kryteriów ewaluacji. W trakcie badania analizowano efekty operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w odniesieniu do trzech kryteriów ewaluacyjnych pozwalając ocenić:

- trafność – czy przyjęte wskaźniki dają określone wyniki pod względem prawidłowości, sensowności, racjonalności, celowości i właściwości – w odniesieniu do potrzeb grupy docelowej. Skupiono się więc na ocenie, w jaki sposób podejmowane działania przyczyniły się do zmian społecznych, ekonomicznych lub środowiskowych, czy działania są trwałe;
- skuteczność – czy podjęte działania prowadzą do zamierzonego celu wraz z analizą czynników wpływających pozytywnie i negatywnie na osiągnięcie tych celów i dają oczekiwane rezultaty m.in. liczbę zawartych i zrealizowanych umów;
- efektywność – powiązania uzyskanych efektów interwencji z poniesionymi nakładami, pod warunkiem, że są równocześnie skuteczne. Skupia się więc na ocenie rezultatów i nakładów podjętych działań, czyli efektywności działań. Oznacza to, czy wydatkowane środki na realizację zadania były efektywne i przyniosło skutki.

Ogólnie należy stwierdzić, że zastosowane kryteria ewaluacyjne pozwoliły ocenić realizowaną operację pod kątem, czy udzielana pomoc publiczna w zakresie przedmiotowym i ilościowym odpowiada potrzebom beneficjentów, a także zaprezentowane zostały możliwości wpływu usług rolniczych na konkurencyjność rolnictwa oraz rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich – co ma istotne znaczenie głównie z punktu widzenia celu szczegółowego 2A PROW.

3. Metodyka badań

Szeroki zakres problematyki będącej przedmiotem niniejszego badania wymaga przyjęcia wielowymiarowego podejścia badawczego, uwzględniającego różne perspektywy oceny i źródła danych. Wykorzystano następujące podejście: analizę zastanych dokumentów (ustawy, rozporządzenia MRiRW i inne dokumenty, szczegółowe dane umów i dokumenty ARiMR dotyczące instrukcji wykonawczych); analiza stanu kontraktowania i wydatkowania środków w ramach poddziałania jak: świadczenie usług związanych z rolnictwem wspomagających produkcję roślinną, chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz prowadzenie usług po zbiorach. Do analizy danych wykorzystano: wskaźnik finansowy – odnoszące się do alokowanych wydatków oraz wskaźniki produktu – odnoszące się do wspieranych działań.

Ocena sytuacji w zakresie inwestycji w usługach rolniczych została przedstawiona w różnych aspektach w latach 2016–2022. Analizowane dane są przedstawiane w ujęciu województw i gmin i dotyczą realizowanych umów. Wyniki zostały przedstawiane w formie tabel, rycin i wykresów.

Prezentowane badanie ewaluacyjne oparto na analizie danych pozyskanych z ARiMR. Pozyskane dane ARiMR dotyczą tylko działań wspierających produkcję roślinną, chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz produkcję po zbiorach. Nie zostały przeanalizowane działania dotyczące usług związanych z leśnictwem, zabezpieczeniem/utrzymaniem urządzeń wodnych, myciem i dezynfekcją oraz wykorzystaniem technologii cyfrowych – z uwagi na brak danych z monitoringu.

Analizą objęto:

– dane statystyczne z rocznych sprawozdań ARiMR od 2016 do 2022 r. dotyczące liczby i kwoty złożonych wniosków, liczby i kwoty zawartych umów oraz liczby i kwoty zrealizowanych płatności w układzie wojewódzkim;

– dane statystyczne ze sprawozdań ARiMR z 4 okresów naboru wniosków, tj.:

2016: od 31.10.2016 r. do 29.11.2016 r.;

2019: od 07.10.2019 r. do 20.11.2019 r.;

2020: od 30.11.2020 r. do 15.02.2021 r.;

2022: od 07.07.2022 r. do 21.10.2022 r.

Natomiast dane z monitoringu dotyczą liczby złożonych wniosków i kwoty, zawartych umów i kwoty oraz liczę zrealizowanych płatności w układzie województw i gmin. Są to:

– dane jednostkowe dotyczące wnioskodawców, którym przyznano dofinansowanie – planowany typ inwestycji z zakresu produkcji roślinnej, produkcji zwierzęcej i usług po zbiorach w układzie gmin i województw;

– dane dla umów dla których zrealizowano płatność końcową w układzie gmin i województw;

– dane dla umów dla których złożono informację po realizacji operacji, dotycząca wartości dodanej brutto, liczby producentów i liczby wykonanych usług w układzie gmin i województw.

Wielostronne postrzeganie problematyki rozwoju usług rolniczych wpłynęło na zastosowanie wielu wskaźników statystycznych oraz analiz porównawczych.

4. Charakterystyka operacji PROW 2014–2020 „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych”

4.1 Założenia programowe analizowanej operacji PROW 2014–2020 i ich ocena

Problematyka wiejskiej aktywności w zakresie podejmowania nierolniczej działalności jest wyraźnie podkreślona w celach PROW 2014–2020. Operacja typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” wpływa na realizację celu szczegółowego 2A PROW 2014–2020, przyczyniając się nie tylko do podnoszenia konkurencyjności gospodarstw rolnych, jak też do rozwoju obszarów wiejskich. Dlatego istotne znaczenie mają przyjęte założenia programowe, które umożliwiają wdrażanie analizowanej operacji, a także ocenę realizacji przyjętego celu badawczego.

Warunki i tryb przyznawania pomocy, w tym szczegółowe informacje o prawach i obowiązkach beneficjentów, zawarte są m.in. w następujących rozporządzeniach:

– rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. poz. 1843, z póź. zm.)³.

– rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 września 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operację typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U.poz.1564),

– rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 września 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operację typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. poz. 1972),

– rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operację typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U. poz.2025),

³ Treść tych rozporządzeń dostępna jest na stronie internetowej MRiRW www.gov.pl/web/rolnictwo oraz ARiMR www.arimr.gov.pl

– rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 10 listopada 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operację typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020 (Dz.U. poz.2025).

Rozporządzenia te dotyczyły wspomaganie działalności w zakresie:

– produkcji roślinnej, tj. działalność rolnicza świadczona na zlecenie: jak: przygotowania pól do upraw, siewu i sadzenia; pielęgnowania, zraszania, opryskiwania upraw, włączając usługi agrolotnicze; przycinanie drzew owocowych oraz winorośli; przerywanie buraków, zbiorów; zwalczania szkodników związanych z rolnictwem; utrzymanie terenów rolniczych w dobrym stanie ekologicznym; eksploatację systemów irygacyjnych dla celów rolniczych; wynajem maszyn z obsługą.

– produkcji zwierzęcej, tj. działalność wspomagająca chów i hodowlę zwierząt gospodarskich na zlecenie działań promujących wzrost produkcji zwierząt, jak: opieka nad stadem, wypasanie cudzego inwentarza, trzebienia kogutów, czyszczenia kojców itp.; działalność związana z sztucznym unasienieniem; kolczykowanie zwierząt; korekty racic, usuwanie poroża, poobcinanie kiełków u prosiąt, kurtyzacja zwierząt gospodarskich; przygotowanie zwierząt gospodarskich do wystaw i pokazów; strzyżenie owiec; prowadzenie schronisk dla zwierząt gospodarskich; usługi podkuwania koni;

– działalności po zbiorach jak: przygotowanie plonów do sprzedaży na rynek pierwotny; odziarnianie bawełny; przygotowanie liści tytoniowych, szyszek chmielu, ziół itp.

Natomiast rozporządzenie z dnia 22 czerwca 2022 r. zawiera nowe przepisy dotyczące przyznawania dotacji w ramach operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych związanych z rolnictwem i leśnictwem” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego programem PROW 2014–2020 (Dz.U. poz. 1317)⁴. Powodem tych zmian było:

- wspieranie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- ułatwienie dostępu do usług rolniczych i leśnych,
- ograniczenie niekorzystnego oddziaływania gospodarki rolnej na środowisko naturalne.

Nowe przepisy dotyczą usług związanych z:

- leśnictwem i będą dotyczyć dofinansowania kosztów związanych z zakupem lub umową leasingu, zakończonego przeniesieniem prawa własności nowych maszyn, narzędzi lub urządzeń służących do działalności w ramach świadczenia usług leśnych,
- zabezpieczeniem/utrzymaniem urządzeń wodnych wspierane będą głównie działania wykonywane dla spółek wodnych, których członkami są rolnicy oraz ich związków,
- myciem i dezynfekcją, czyli minimalizowanie zagrożeń spowodowanych występowaniem bakterii, wirusów i grzybów w budynkach produkcyjnych, gospodarczych, inwentarsko–składowych, maszynach i pojazdach rolniczych,

⁴ Natalia Marciniak-Musiał, Tygodnik Rolniczy, Kategoria: Pieniądz i Prawo, <https://www.tygodnik-rolniczy.pl/articles/pieniadze-i-prawo/dotacje-na-rozwoj-uslug-rolniczych-2022-kto-i-na-jakich-zasadach-dostanie-pieniadze/> Pieniądze i Prawo dotacje PROW, data publikacji 04.07.2022 r.

– wykorzystaniem technologii cyfrowych tj. działalność związana z oprogramowaniem, z zarządzaniem urządzeniami informatycznymi oraz zakresu technologii informatycznych i komputerowych.

Zgodnie z przedstawionymi rozporządzeniami i dołączonymi załącznikami o wsparcie może ubiegać się podmiot, który:

- wykonuje działalność gospodarczą, co najmniej w jednym z wyżej wymienionym zakresów działalności,
- zamierza podjąć, albo rozszerzyć oferowany zakres usług,
- zamierza rozpocząć działalność gospodarczą np. po raz pierwszy, ale działalność gospodarcza musi zostać zarejestrowana nie później niż do dnia złożenia pierwszego wniosku o płatność i podjęcie jej wykonania nie później niż do dnia złożenia wniosku o płatność ostateczną,
- w zakresie usług leśnych jest obecny w branży min. 2 lata przed złożeniem wniosku,
- jest osobą fizyczną, osobą prawną lub jednostką organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej lub spółką cywilną działającą jako mikro lub małe przedsiębiorstwo, które wykazują działalność obejmującą świadczenia usług dla gospodarstw rolnych przez okres co najmniej dwóch lat poprzedzających dzień złożenia wniosku w zakresie działalności wspomagających produkcję roślinną, wspierającą chów i hodowlę zwierząt gospodarskich oraz działalność usługową po zbiorach,
- jest zdolny do zrealizowania operacji i osiągnięcia jej celu, jednak wyłącznie wtedy, gdy jego realizacja nie jest możliwa bez udziału środków publicznych (tzw. efekt deadweight),
- nie uzyskał pomocy finansowej w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013,
- ma nadany numer identyfikacyjny w trybie przepisów o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności, zwanej dalej „numerem identyfikacyjnym”.

Wsparcie jest udzielane w formie refundacji części poniesionych kosztów kwalifikowanych⁵ operacji poniesionych przez beneficjenta do wysokości 50% kosztów kwalifikowanych, w przypadku działalności usługowej związanej z rolnictwem, leśnictwem oraz działalności związanej z rolnictwem i leśnictwem w zakresie mycia i dezynfekcji. Natomiast 65% kosztów kwalifikowanych w przypadku działalności związanej z rolnictwem w zakresie zabezpieczenia lub utrzymania urządzeń wodnych oraz działalności usługowej związanej z rolnictwem w zakresie wykorzystania technologii cyfrowych. Do kosztów kwalifikowanych operacji zalicza się koszty, które w poszczególnych zakresach usług związane są z rolnictwem, a dotyczą zakupu wraz z instalacją i transportem lub koszty związane z umową leasingu, zakończonego przeniesieniem praw własności nowych maszyn, narzędzi lub urządzeń do produkcji rolnej. Analizując dokumenty i przepisy dotyczące kosztów kwalifikowanych można stwierdzić, że sposób zdefiniowania operacji był czytelny i nie wzbudza wątpliwości. Limit na jednego beneficjenta to 500 tys. zł. Warunkiem uzyskania 500 tys. z jest udokumentowanie przychodów, tj. osiągnięcie przynajmniej 20 tys. zł brutto przychodu oraz w każdym 12–miesięcznym okresie poprzedzającym dzień złożenia wniosku przychody wynosiły nie mniej niż 10 tys. zł. Podmioty, które starają się o przyznanie pomocy mają również możliwość skorzystania z zaliczek na realizację planu operacyjnego. Propozycja wsparcia jest skierowana do podmiotów, które pracują już na rzecz rolników i chcą rozwijać swoją działalność w zakresie wymienionych usług rolniczych i leśnych.

⁵ Koszty kwalifikowane są to wszystkie koszty, które podlegają refundacji ze środków unijnych.

O kolejności przysługiwania pomocy, decyduje suma uzyskanych punktów przyznawanych na podstawie kryteriów wyboru operacji określonych w przepisach rozporządzenia wykonawczego. Kryteria wyboru projektów dotyczą:

– jeżeli w ramach operacji największa część kosztów kwalifikowanych, dotyczy elementów związanych z uruchomieniem nowych usług lub zmiany technologii oferowanych usług, z wykorzystaniem nowych maszyn i urządzeń, które dotychczas nie były stosowane u podmiotu ubiegającego się o przyznanie pomocy, za które przyznaje się 2 pkt.,

– jeżeli operacja realizowana jest poprzez wykonywanie usług za pomocą technologii, maszyn, urządzeń i sprzętu ograniczających niekorzystne oddziaływanie na środowisko naturalne oraz przy zastosowaniu niskoemisyjnych – za które przyznaje się 2 pkt.,

– jeżeli miejsce realizacji operacji znajduje się w powiatach o wysokim rozdrobieniu agrarnym, określonych na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r., w których udział powierzchni użytków rolnych gospodarstw o powierzchni użytków rolnych od 1 ha do 15 ha stanowi:

a) powyżej 75% powierzchni użytków rolnych o powierzchni powyżej 1 ha w powiecie – za które przyznaje się 3 pkt.,

b) powyżej 50% i nie więcej niż 75% powierzchni użytków rolnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha w powiecie – za które przyznaje się 2 pkt.,

c) 25% i nie więcej niż 50% powierzchni użytków rolnych gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha w powiecie – za które przyznaje się 1 pkt.,

– jeżeli podmiot ubiegający się o przyznanie pomocy nie uzyskał pomocy finansowej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 w ramach działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” lub działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” lub działania „Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju”, które odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach tych działań – za które przyznaje się 2 pkt.

Analizując przedstawione przepisy należy podkreślić, że sposób zdefiniowana beneficjentów był czytelny i nie budzi wątpliwości, jakie podmioty mogą uzyskać dofinansowanie. W definicji podmiotów kwalifikujących się do wsparcia uwzględniono następujące elementy: typ podmiotów, wielkość przedsiębiorstwa (mikro i małe), wielkość finansowego wsparcia tj. 50% kosztów kwalifikowanych, które zostały szczegółowo opisane. Jest to szczególnie ważne, ponieważ właściwy dobór beneficjentów operacji jest kluczowy dla jej powodzenia i osiągnięcia celów. Biorąc pod uwagę finansową sytuację analizowanych mikro i małych przedsiębiorstw (podmiotów świadczących usługi rolnicze – wykres 1 w załączniku) wątpliwości budzi objęcie ich takimi samymi przepisami i wymaganiami w zakresie warunków udzielania pomocy. Uważa się, że powinno być zróżnicowanie - uwzględniając liczbę zatrudnionych. Zauważono, że średnie całkowite koszty operacji w większości województw są znacznie wyższe w przypadku przedsiębiorstw małych niż mikro czy osób fizycznych – co ma istotne znaczenie w ocenie efektywności badanej operacji. Również skoncentrowanie usług rolniczych w większych przedsiębiorstwach staje się czynnikiem stymulującym dalsze rozszerzenie zakresu działalności usługowej w tym zakresie, może być sposobem na bardziej efektywne wykorzystanie posiadanych urządzeń. Ponadto przedsiębiorstwa małe tworzą znacznie więcej miejsc pracy na obszarach wiejskich i trwałość na rynku pracy jest znacznie dłuższa niż w przypadku przedsiębiorstw mikro.

Analizując wyżej wymienione kryteria umożliwiające pozyskanie dofinansowania należy stwierdzić, że wszystkie one wiążą się logicznie z realizacją szczególnie celu szczegółowego 2A PROW 2014–2020

i celem badanej operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych”. Nie zauważono więc niedoskonałości w ocenie, co pozwoliło na obiektywną ocenę realizowanych działań, które są szczegółowo opisane i mierzalne. Z tego wynika, że są w pełni uzasadnione i spójne. Są to kryteria ważne z kilku powodów, m.in. dobrze wpisują się w cele podnoszące konkurencyjność gospodarstw w kontekście zidentyfikowanych obszarów problemowych; powiązane z celem przekrojowym dot. innowacyjności, zapewniają odpowiednio dystrybucje środków operacji pomiędzy poszczególne podmioty – chodzi o pozyskanie dofinansowania przez podmioty dotychczas niekorzystające. Również wagi punktowe przypisane poszczególnym kryteriom – wynikają z realizacji celu operacji i nie budzą wątpliwości.

Należy jednak stwierdzić, że w szerszym zakresie powinna być uwzględniona sytuacja społeczno-gospodarcza regionów np. rozwój działalności pozarolniczej (szczególnie dotyczy to podmiotów w otoczeniu rolnictwa); sytuacja demograficzna (szczególnie odpływ ludności i starzenie); bezrobocie; zatrudnienie w rolnictwie; sytuacja w gospodarstwach rolnych pod względem ekonomiczno-organizacyjnym - ponieważ producenci są odbiorcami usług rolnych czy miejsca zamieszkania beneficjenta (związanie z tym terenem). Należy podkreślić, że lokalny rozwój wyraża się w integrowaniu wszystkich dziedzin rozwoju społeczno-gospodarczego oraz mieszkańców, co ma niewątpliwie wpływ na ograniczenie istniejących dysproporcji rozwojowych. Są równocześnie stymulatorem przekształceń gospodarki rolnej i jej unowocześnienia. Można przypuszczać, że znaczenie usług w rolnictwie będzie wzrastać. Dlatego też nie jest możliwe zrozumienie specyfiki rozwoju usług w rolnictwie, jeżeli nie pozna się wcześniej sytuacji społeczno-gospodarczej w poszczególnych regionach, jaka dokonuje się w związku ze zmieniającymi warunkami gospodarczymi, społecznymi i organizacyjnymi w kraju i w krajach członkowskich UE.

Natomiast wielostronna i dogłębna analiza sytuacji w regionie z podkreśleniem obszarów wiejskich umożliwi przedstawienie głównych barier i szans określających rozwój przedsiębiorczości oraz pozycję gospodarstw rolnych na rynkach wewnętrznych i międzynarodowych, a także podjęcie niezbędnych działań w celu poprawy warunków gospodarowania dla gospodarstw rolnych. Uwarunkowania prowadzenia produkcji rolniczej w pierwszej kolejności wywołują potrzebę korzystania z usług rolnych, a w drugiej tworzą warunki do rozwoju działalności usługowej w rolnictwie. Rozwój usług rolniczych jest więc konsekwencją rozwoju gospodarczego, ale też stymulatorem rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

4.2 Skala środków finansowych

Operacja pt. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” jest jednym z instrumentów realizacji PROW w latach 2014–2020. Realizacja niniejszej operacji wynikała z pogłębionej analizy trafności i użyteczności przyjętych rozwiązań w zakresie tworzenia i rozwoju działalności pozarolniczej na obszarach wiejskich. Ma ona charakter wsparcia beneficjentów, którzy są odpowiedzialni za kompleksową realizację działań związanych z rozwojem usług rolniczych. Środki te mają na celu, oprócz wsparcia usług rolniczych zapewnić ludności rolniczej rozwój – działalności nierolniczej, czyli rozwijać sektor nierolniczy (przedsiębiorczość) oraz wspierać zatrudnienie. W świetle tych rozważań konieczna jest więc większa koncentracja wsparcia publicznego na rozwój usług rolniczych na obszarach o niskim poziomie rozwoju działalności pozarolniczej w celu wsparcia rynku pracy.

Tabela 1. Budżet PROW 2014-2020 w podziale na typy operacji w ramach działania M06

Typ operacji w ramach działania M06	EFRROW (EUR)	Środki publiczne		Udział w budżecie PROW 2014-2020 (środki publiczne)
		(EUR)	%	
Działanie M06	1 472 944 950	2 314 859 265	100,0	16,93
1. Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa	19 087 000	29 996 857	1,3	0,22
2. Premie dla młodych rolników	456 849 802	717 978 630	31,0	5,25
3. Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	305 016 196	479 359 101	20,7	3,51
4. Restrukturyzacja młodych gospodarstw	576 186 852	905 527 034	39,1	6,62
5. Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych	115 805 100	181 997 643	7,9	1,33

Źródło: Wsparcie w ramach II filaru WPR Polsce.

Na wsparcie tej operacji w ramach PROW 2014–2020 przeznaczono 181 997 643,00 euro. Stanowiło to 1,33% ogółu budżetu PROW na lata 2014–2020. Natomiast w ramach działania M06 „Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej”, na które w budżecie PROW 2014–2020 przeznaczono ok.17% - operacja stanowi 7,9%. Jest to jeden z najniższych udziałów (poza operacją „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa” – 1,3%) wśród tego działania. **Biorąc pod uwagę wielkie zainteresowanie potencjalnych beneficjentów należy uznać za niewłaściwy podział środków.**

Jeśli chodzi o przewidziane limity środków dla poszczególnych województw, to początkowo był podział na województwo mazowieckie i pozostałe, ale nigdy nie wpłynął on na odrzucenie wniosków. Zgodnie z treścią rozporządzenie z dnia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 września 2023 r. (Dz.U. 2023 poz.1934) nie ma przewidzianego limitu środków dla poszczególnych województw.

W ramach operacji wnioskodawcy mogą ubiegać się o dofinansowanie w wysokości max 50% kwalifikujących się wydatków. Są to środki na rzecz różnicowania gospodarki wiejskiej poprzez wsparcie rozwoju usług rolniczych, zapewnienie ludności wiejskiej wsparcia rozmieszczenia działalności rolniczej w kierunku nierolniczym oraz wspieranie zatrudnienia. Należy podkreślić, że maksymalny okres finansowania kosztów dostępu do różnego rodzaju usług rynkowych wynosi 2 lata, natomiast wnioskodawca jest zobowiązany do zapewnienia trwałości rezultatu projektu w ciągu 3 lat od zakończenia realizacji projektu.

5. Wyniki badań – ocena efektów bezpośrednich i pośrednich

Ocena efektów bezpośrednich i pośrednich wdrażania operacji pt. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” została przeprowadzona w układzie pytań badawczych (ewaluacyjnych) przedstawionych w pkt.2 dot. kontekstu operacji.

5.1. Proces realizacji operacji

W ramach operacji „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w latach 2016–2022 przeprowadzono cztery nabory wniosków:

w 2016: od 31.10.2016 r. do –29.11.2016 r.;

w 2019: od 07.10.2019 r. do 20.11.2019 r.;

w 2020: od 30.11.2020 r. do 15.02.2021 r.;

w 2022: od 07.07.2022 r. do 21.10.2022 r.

W latach 2016–2022 na realizację przewidzianych wniosków przeznaczono 2 534 202 041,31 zł. W tym okresie złożono 12 800 wniosków na łączną sumę 5 547 369 600 zł. Oznacza to, że wykorzystano limit w 218,9%. Średnio na jeden wniosek przypadało około 433 tys. zł, najwyższa średnia suma wniosku to 447 tys. zł i przypadała ona w naborze 2020: tj. od 30.11.2020 r. do 15.02.2021 roku. Najwięcej, bo 7150 wniosków złożono w naborze 2022: tj. od 07.07.2022 r. do 21.10.2022 roku; najmniej 1139 wniosków w naborze 2019: tj. od 07.10.2019 r. do 20.11.2019 roku. Spośród wszystkich złożonych wniosków 1883 (29,4%) zostało odrzuconych lub wycofanych, głównie z powodu braku załączników czy błędnego wypełnienia dokumentów. Na koniec 2022 roku w ramach realizowanej operacji zawarto (wydano decyzje) 3666 umów na łączną sumę 1 584 895 677 zł i wykorzystano ogólny limit w 62,5%. Natomiast do końca 2022 roku zrealizowano 3354 płatności, dotyczyło to 2871 operacji i 2734 różnych beneficjentów na łączną sumę 1 166 935 756 zł, co stanowiło 46,9% wykorzystanego limitu na badaną operację. Średnio na jedną płatność przypadało ok. 348 tys. zł. (tab.2). Założeniem pomocy była górna granica wsparcia do 500 tys. zł na umowę. We wszystkich naborach wartość przeciętnej umowy utrzymywała się na zbliżonym poziomie i nie przekroczyła uwarunkowanej regulaminem kwoty 500 tys. zł.

Tabela 2a. Przebieg procesu operacji „Rozwój przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych” w latach 2016-2022

	L.P.	Typ operacji	Termin naboru wniosków	Limit środków		Złożone wnioski		
				kwota w zł		liczba	kwota w zł	
				ogółem	w tym: EFRROW		ogółem	w tym: EFRROW
Poddziałanie 6.4.	1	Rozwój przedsiębiorczości - nowe usługi rolne	31.10.2016-21.10.2022			12800	5547369599,91	3529791276,13
	2	2016	31.10.2016-29.11.2016			1896	789556042,56	502394509,88
	3	2019	07.10.2019-20.11.2019	2534202041,31		1139	477763698,14	304001041,13
	4	2020	30.11.2020-15.02.2021		1913336442,79	2615	1170506061,60	744793007,00
	5	2022 *w tym w ramach środki EIO	07.07.2022-21.10.2022			7150	3109543797,61	1978602718,42

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Cd. Tabela 2b.

L.P.	Wykorzystanie limitu		Średnia na wniosek		Wnioski odrzucone			Wykorzystanie limitu po odjęciu odmowy		Zawarte umowy /wydane decyzje		
	ogółem	w tym: EFRROW	kwota w zł		liczba	kwota w zł		ogółem	w tym: EFRROW	liczba	kwota w zł	
			ogółem	w tym: EFRROW		ogółem	w tym: EFRROW				ogółem	w tym: EFRROW
1			433388,25	275764,94	1883	794469036,86	505520650,06			3666	1584895676,84	1008469119,17
2			416432,51	264976,01	587	235491979,55	149843546,59			1207	501923649,76	319374018,34
3	218,90%	184,48%	419458,91	266901,70	474	201689164,51	128334815,38	187,55%		642	263766668,63	167834731,80
4			447612,26	284815,68	786	343399858,84	217869030,18		158,06%	1817	819205358,45	521260369,58
5			434901,23	276727,65	36	14888036,96	9473257,92			0	0	0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Cd. Tabela 2c.

L.P.	Wykorzystanie limitu		Średnia na umowę		Zrealizowane płatności								
			kwota w zł		liczba			kwota w zł		wykorzystanie limitu w euro		średnia na wniosek	
	ogółem	w tym: EFRROW	ogółem	w tym: EFRROW	płatności	operacji	różnych beneficjentów	ogółem	w tym: EFRROW	ogółem	w tym: EFRROW	ogółem	w tym: EFRROW
1			432322,88	275087,05									
2	62,54%		415843,95	264601,51	3354	2871	2734	1166935756,23	742521216,22	46,88%	39,59%	347923,60	221383,79
3		52,71%	410851,51	261424,82									
4			450856,00	286879,68									
5			0	0									

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

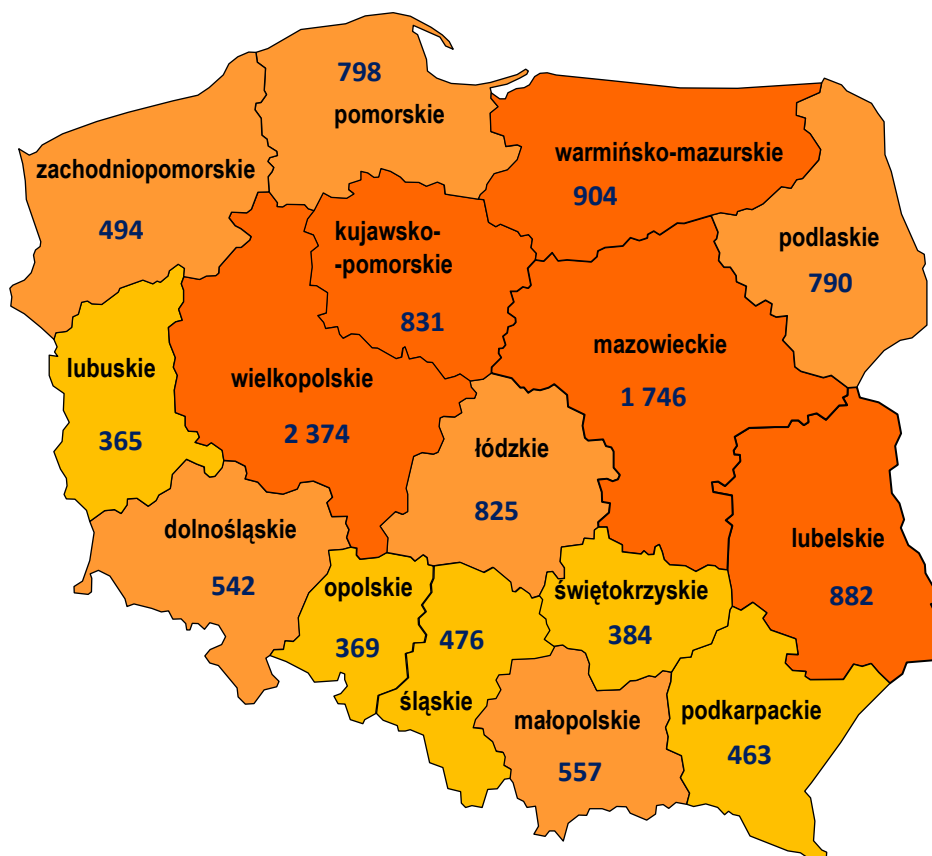
Tabela 3. Liczba złożonych wniosków z zakresu usług rolniczych w okresie czterech naborów wg województw

Wyszczególnienie	Nabór						
	2016	2019	2020	2022	zmiana 2022-2016	ogółem 2016-2022	udział (%) Polska=100
Dolnośląskie	67	52	138	285	425	542	4,3
Kujawsko-pomorskie	150	84	219	378	252	831	6,5
Lubelskie	78	65	184	555	711	882	6,9
Lubuskie	72	36	80	177	245	365	2,8
Łódzkie	117	69	177	462	394	825	6,4
Małopolskie	47	29	83	398	846	557	4,3
Mazowieckie	246	118	377	1005	408	1746	13,6
Opolskie	61	43	122	143	234	369	2,9
Podkarpackie	46	32	54	331	719	463	3,6
Podlaskie	121	62	117	490	404	790	6,2
Pomorskie	106	64	111	517	487	798	6,3
Śląskie	71	65	83	257	361	476	3,7
Świętokrzyskie	31	28	49	276	980	384	3,1
Warmińsko-mazurskie	142	97	164	501	352	904	7,1
Wielkopolskie	457	255	554	1108	242	2374	18,5
Zachodniopomorskie	84	40	103	267	317	494	3,8
Ogółem	1 896	1 139	2 615	7 150	7 377	12 800	100,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

W świetle tych danych szukano odpowiedzi, w których województwach i gminach było największe zainteresowanie wsparciem tej formy działalności. W latach 2016–2022 liczba złożonych wniosków wzrosła z 1896 do 12800 (ponad 6–krotnie), w najwyższym stopniu w 2019 r. w stosunku do 2018 r. oraz w latach 2021 i 2022 w stosunku do 2020 r. – głównie dotyczyło to województw: lubelskiego, małopolskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego. Wskazuje to na wysokie zainteresowanie beneficjentów oraz oczekiwania na wsparcie tej działalności. **Złożone wnioski znacznie przekraczały (ponad 2-krotnie) limit środków na wsparcie tej działalności, co oznacza, że limit środków powinien być zwiększony.** Natomiast liczba zawartych umów wzrosła z 331 w 2017 r. do 3666 w 2022 r. (ponad 10-krotnie⁶). W najwyższym stopniu dotyczyło to województw: lubelskiego, lubuskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego, w znacznie niższym stopniu dotyczyło to województw: podkarpackiego, zachodniopomorskiego i podlaskiego. Analiza dynamiki zmian liczby podpisywanych umów w kolejnych naborach w okresie 2017–2022 pozwala na istotne spostrzeżenia. Jeżeli pierwszy rok podpisania umowy (2017) przyjmujemy za 100 to najwyższy przyrost liczby umów odnotowano w roku następnym, tj. w 2018 roku. **Można wnioskować, że wśród podmiotów było duże zainteresowanie możliwością otrzymania dotacji na rozwój usług rolniczych w pierwszych latach. Pozwala to także wysunąć wniosek, że propozycja ARiMR kierowana jest do właściwych adresatów, co sprzyja rozwojowi rolnictwa.**

Mapa 1. Liczba złożonych wniosków wg 31.12.2022r.

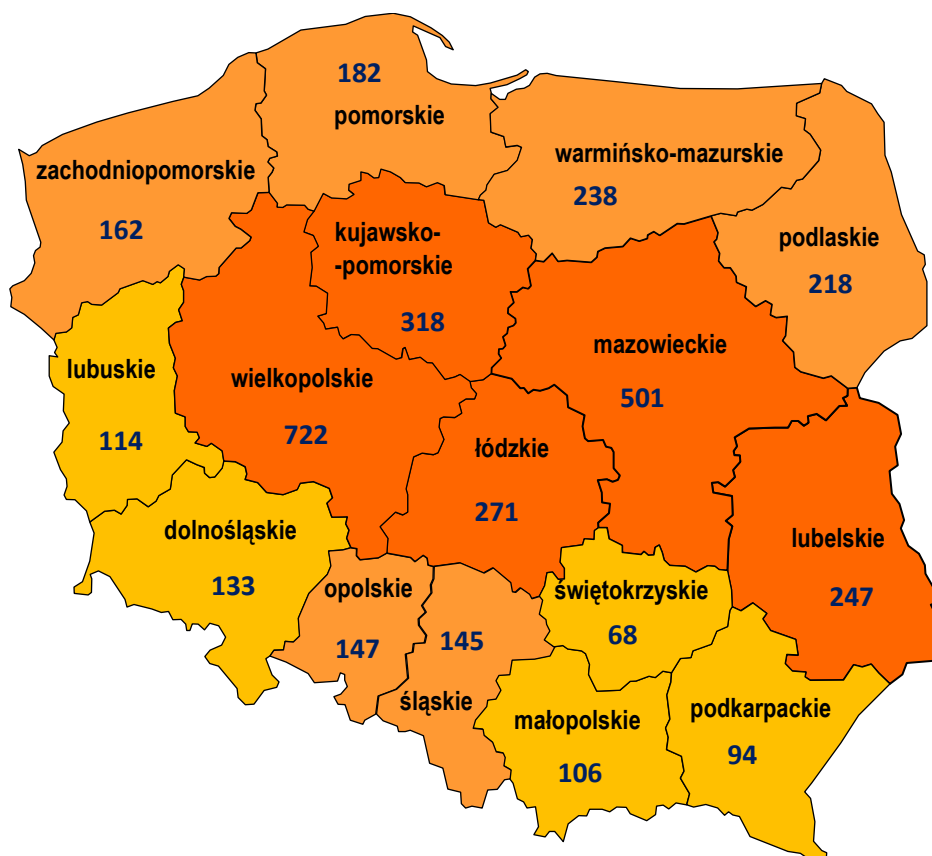
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

⁶ W 2016 r. złożono 1896 wniosków, ale nie zawarto żadnej umowy.

Występowało duże zróżnicowanie przestrzenne w aktywności podmiotów w zawieraniu i podpisywaniu umów. Wskazują na to różnice liczby zawieranych umów w poszczególnych województwach. W naborach 2017–2022 r. najwięcej umów zostało zawartych w województwie wielkopolskim 722 tj. 19,7% ogółu zawartych umów i mazowieckim 500 co stanowi 13,6%. **Można wysunąć wniosek, że beneficjenci wyższą aktywnością cechują się z województw o wyższym poziomie rozwoju rolnictwa (szczególnie w poziomie produkcji roślinnej) i zbliżonej do przeciętnej krajowej średniej powierzchni użytków rolnych.**

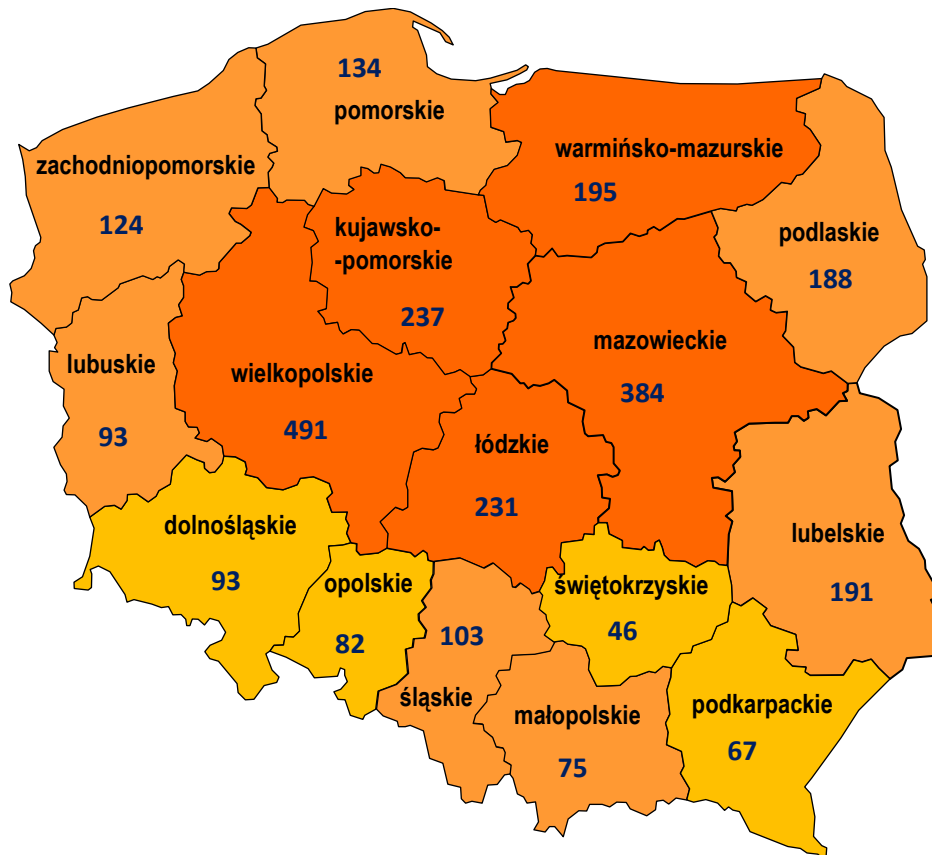
Analizując liczbę zawartych umów w stosunku do liczby złożonych wniosków można stwierdzić, że w okresie 2017–2022 wskaźnik ten wyniósł 28,6% i wahał się od 17,7% w woj. świętokrzyskim do 39,8% w woj. opolskim (wykres 1). Najniższy odsetek tj. 17,4% był w 2017 r. i wahał się od 0% w woj. opolskim do 69,6% w woj. podkarpackim, natomiast najwyższy tj. 68,7% był w 2018 r. i wahał się od 59,0% w woj. opolskim do 84,7% w woj. podkarpackim.

Mapa 2. Liczba zawartych umów wg 31.12.2022r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

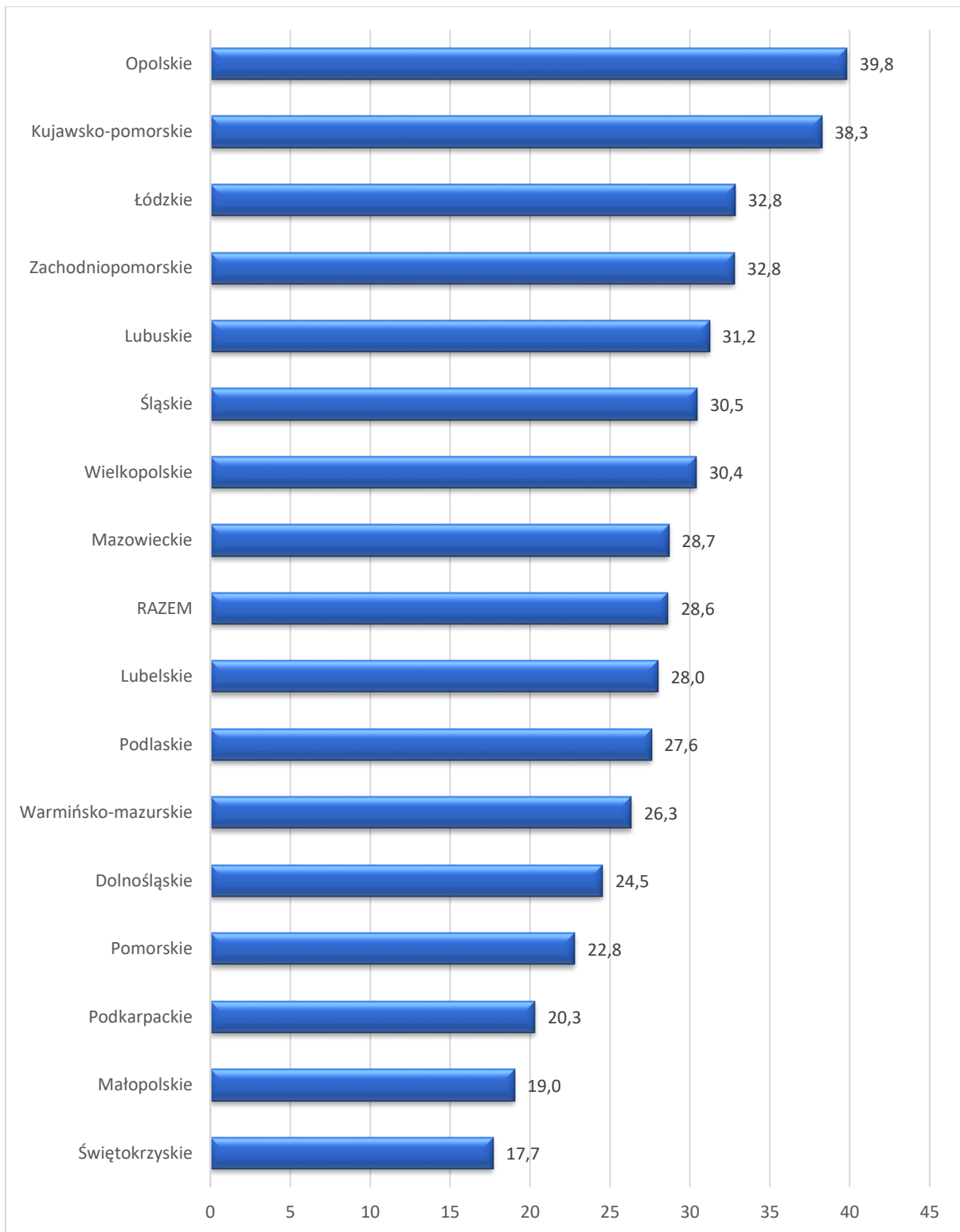
Mapa 3. Liczba zrealizowanych płatności wg 31.12.2022r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

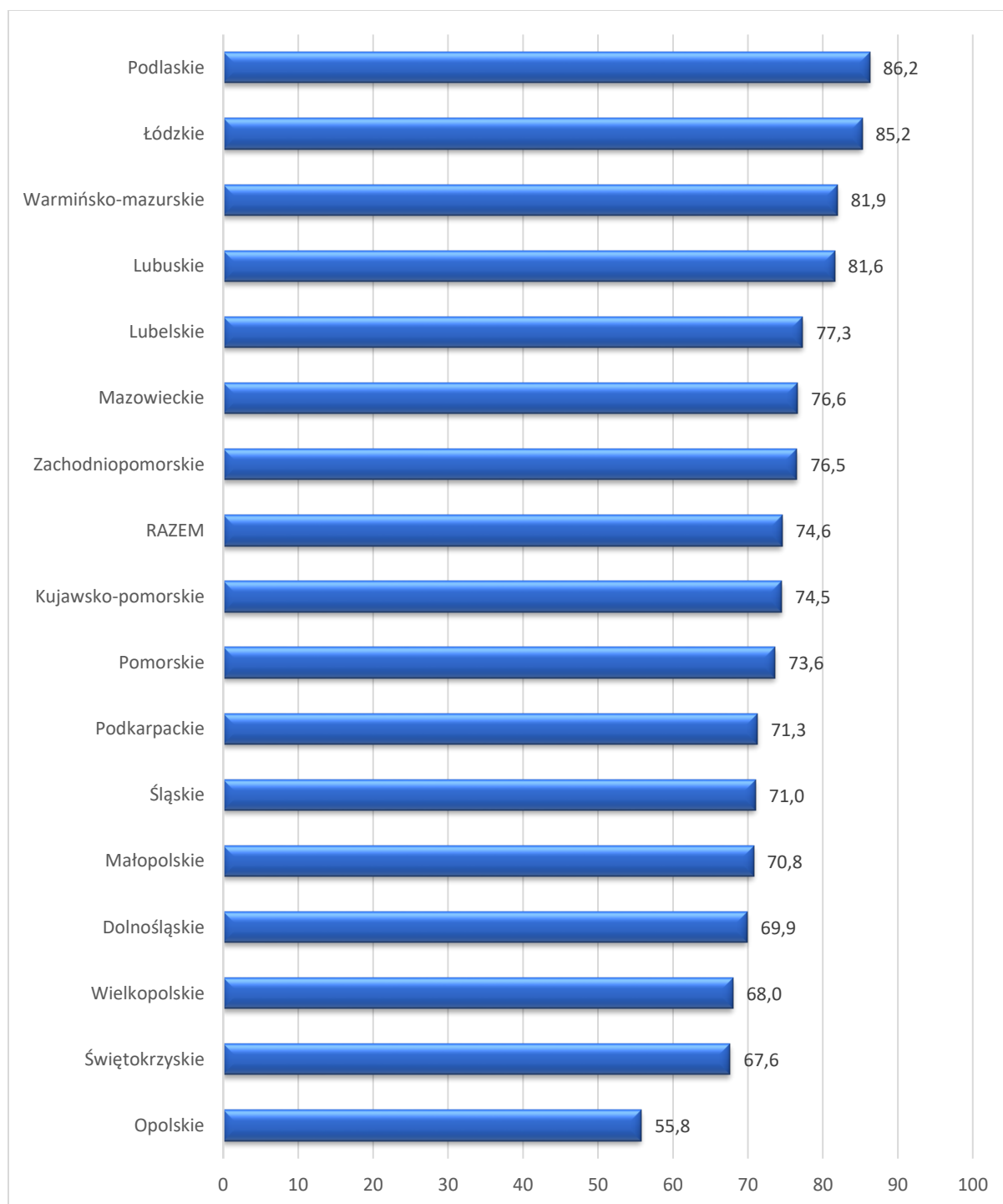
Wystąpiły też znaczne różnice między regionami – co do zrealizowanych płatności umów (wykres 2). Najwyższy odsetek wystąpił w woj. podlaskim (86,2% zawartych umów), najniższy w woj. opolskim (55,8%). Występowały też duże różnice w poszczególnych latach. W 2018 r. odsetek zrealizowanych płatności w ogólnej liczbie zawartych umów wyniósł 43,3% i wahał się od 24,2% w woj. wielkopolskim do 69,5% w woj. świętokrzyskim, natomiast w 2022 r. wyniósł 74,5% i wahał się od 67,6% w woj. świętokrzyskim do 86,2% w woj. podlaskim. **Przedstawione wyniki różnic pomiędzy liczbą złożonych wniosków a liczbą zawartych umów, czy zrealizowanymi płatnościami może świadczyć o dużym zainteresowaniu w podejmowaniu działań w zakresie usług rolniczych.**

Wykres 1. Odsetek zawartych umów w stosunku do złożonych wniosków

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Wykres 2. Odsetek zrealizowanych płatności w stosunku do zawartych umów

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Szczegółowe dane dotyczące liczby złożonych wniosków, liczby zawartych umów i liczby zrealizowanych umów w latach 2016–2022 zostały przedstawione w oparciu o miesięczne i roczne sprawozdania ARiMR opracowane przez system Informacji Zarządczej ARiMR⁷.

⁷ System Informacji Zarządczej ARiMR -- sprawozdania

Tabela 4. Liczba zawartych umów w latach 2017-2022 wg województw

Wyszczególnienie	2017		2018		2020		2021		2022		Razem lata 2017-2022	
	liczba umów	udział (%)	liczba umów	udział (%)	liczba umów	udział (%)	liczba umów	udział (%)	liczba umów	udział (%)	liczba umów	udział (%)
RAZEM	319	100%	887	100%	428	100%	833	100%	1199	100%	3666	100%
Dolnośląskie	10	3,1	27	3,0	10	2,3	23	2,8	62	5,2	132	3,6
Kujawsko-pomorskie	25	7,8	67	7,6	37	8,6	51	6,1	139	11,6	319	8,7
Lubelskie	2	0,6	52	5,9	39	9,1	134	16,1	21	1,8	248	6,8
Lubuskie	1	0,3	45	5,1	9	2,1	12	1,4	47	3,9	114	3,1
Łódzkie	36	11,3	52	5,9	45	10,5	93	11,2	45	3,8	271	7,4
Małopolskie	16	5,0	12	1,4	15	3,5	17	2,0	47	3,9	107	2,9
Mazowieckie	14	4,4	149	16,8	41	9,6	134	16,1	162	13,5	500	13,6
Opolskie	2	0,6	31	3,5	12	2,8	23	2,8	79	6,6	147	4,0
Podkarpackie	32	10,0	7	0,8	15	3,5	13	1,6	27	2,3	94	2,6
Podlaskie	24	7,5	54	6,1	24	5,6	60	7,2	56	4,7	218	5,9
Pomorskie	23	7,2	48	5,4	29	6,8	19	2,3	63	5,3	182	5,0
Śląskie	27	8,5	18	2,0	26	6,1	57	6,8	17	1,4	145	4,0
Świętokrzyskie	17	5,3	5	0,6	12	2,8	22	2,6	12	1,0	68	1,9
Warmińsko-mazurskie	17	5,3	83	9,4	33	7,7	38	4,6	67	5,6	238	6,5
Wielkopolskie	38	11,9	223	25,1	53	12,4	79	9,5	329	27,4	722	19,7
Zachodniopomorskie	35	11,0	14	1,6	28	6,5	58	7,0	26	2,2	161	4,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Tabela 5. Liczba oraz wartość umów zawartych w województwach w latach 2017–2022

Wyszczególnienie	2017		2018		2020		2021		2022		Razem 2017-2022	
	liczba umów	wartość (zł)	liczba umów	wartość (zł)	liczba umów	wartość (zł)	liczba umów	wartość (zł)	liczba umów	wartość (zł)	liczba umów	wartość (zł)
RAZEM	319	128287004,7	887	373143738,1	428	174242618,6	833	372883688,3	1199	53638627,1	3666	1584895676,8
Dolnośląskie	10	4169032,5	27	12908161,5	10	4900328,5	23	10466006,5	62	28759482,3	132	61203011,3
Kujawsko-pomorskie	25	10394575,5	67	28178845,5	37	14646140,0	51	23068751,5	139	65951482,5	319	142239795,0
Lubelskie	2	1000000,0	52	21464268,5	39	15301896,0	134	62615502,0	21	10358661,5	248	110740328,0
Lubuskie	1	500000,0	45	19240861,5	9	4110155,0	12	5697605,0	47	21021215,2	114	50569836,7
Łódzkie	36	15795965,0	52	23331803,5	45	19344060,5	93	41136479,5	45	21608519,8	271	121216828,3
Małopolskie	16	6403153,5	12	4022263,0	15	5627600,5	17	7965022,0	47	18583279,4	107	42601318,4
Mazowieckie	14	5409589,0	149	61865881,4	41	17487548,5	134	60000487,3	162	72223385,2	500	216986891,4
Opolskie	2	741750,0	31	12431310,4	12	5664864,5	23	10980446,5	79	35160482,5	147	64978853,9
Podkarpackie	32	10987444,0	7	3371250,0	15	5927016	13	4815931,6	27	10906589,5	94	36008231,1
Podlaskie	24	10050677,0	54	23069817,5	24	10389984,5	60	26371575,5	56	24274347,0	218	94156401,5
Pomorskie	23	10949413,0	48	21522089,5	29	13352739,5	19	8988954,5	63	29386151,2	182	84199347,7
Śląskie	27	9212871,1	18	6735140,0	26	9471040,0	57	24883533,5	17	7462311,3	145	57764896,0
Świętokrzyskie	17	6696132,5	5	2417500,0	12	4890275,0	22	9024690,4	12	5478096,0	68	28506693,9
Warmińsko-mazurskie	17	7335813,5	83	36883289,7	33	12305652,7	38	17567377,0	67	28864132,6	238	102956265,4
Wielkopolskie	38	14910298,0	223	89516622,2	53	19820333,5	79	34224868,5	329	143544876,2	722	302016998,4
Zachodniopomorskie	35	13730290,0	14	6184634,0	28	11002983,9	58	2507645,1	26	12755615,0	161	68749980,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Tabela 6. Średnia wartość zawartej umowy w latach 2017-2022 wg województw (w zł)

Wyszczególnienie	2017	2018	2020	2021	2022	Razem 2017-2022
RAZEM	402 153,6	420 680,7	407 108,9	447 639,5	447 321,6	432 322,9
Dolnośląskie	416 903,3	478 080,1	490 032,9	455 043,8	463 862,6	463 659,2
Kujawsko-pomorskie	415 783,0	420 579,8	395 841,6	452 328,5	474 471,1	445 892,8
Lubelskie	500 000,0	412 774,4	392 356,3	467 279,9	493 269,6	446 533,6
Lubuskie	500 000,0	427 574,7	456 683,9	474 800,4	447 259,9	443 595,1
Łódzkie	438 776,8	448 688,5	429 868,0	442 327,7	480 189,3	447 294,6
Małopolskie	400 197,1	335 188,6	375 173,4	468 530,7	395 388,9	398 143,2
Mazowieckie	386 399,2	415 207,3	426 525,6	447 764,8	445 823,4	433 973,8
Opolskie	370 875,0	401 010,0	472 072,0	477 410,7	445 069,4	442 033,0
Podkarpackie	343 357,6	481 607,1	395 134,4	370 456,3	403 947,8	383 066,3
Podlaskie	418 778,2	427 218,8	432 916,0	439 526,3	433 470,5	431 910,1
Pomorskie	476 061,4	448 376,9	460 439,3	473 102,9	466 446,8	462 633,8
Śląskie	341 217,5	374 174,4	364 270,8	436 553,2	438 959,5	398 378,6
Świętokrzyskie	393 890,1	483 500,0	407 522,9	410 213,2	456 508,0	419 216,1
Warmińsko-mazurskie	431 518,4	444 377,0	372 898,6	462 299,4	430 807,9	432 589,4
Wielkopolskie	392 376,3	401 419,8	373 968,6	433 226,2	436 306,6	418 306,1
Zachodniopomorskie	392 294,0	441 759,6	392 963,7	432 352,7	490 600,6	427 018,5

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

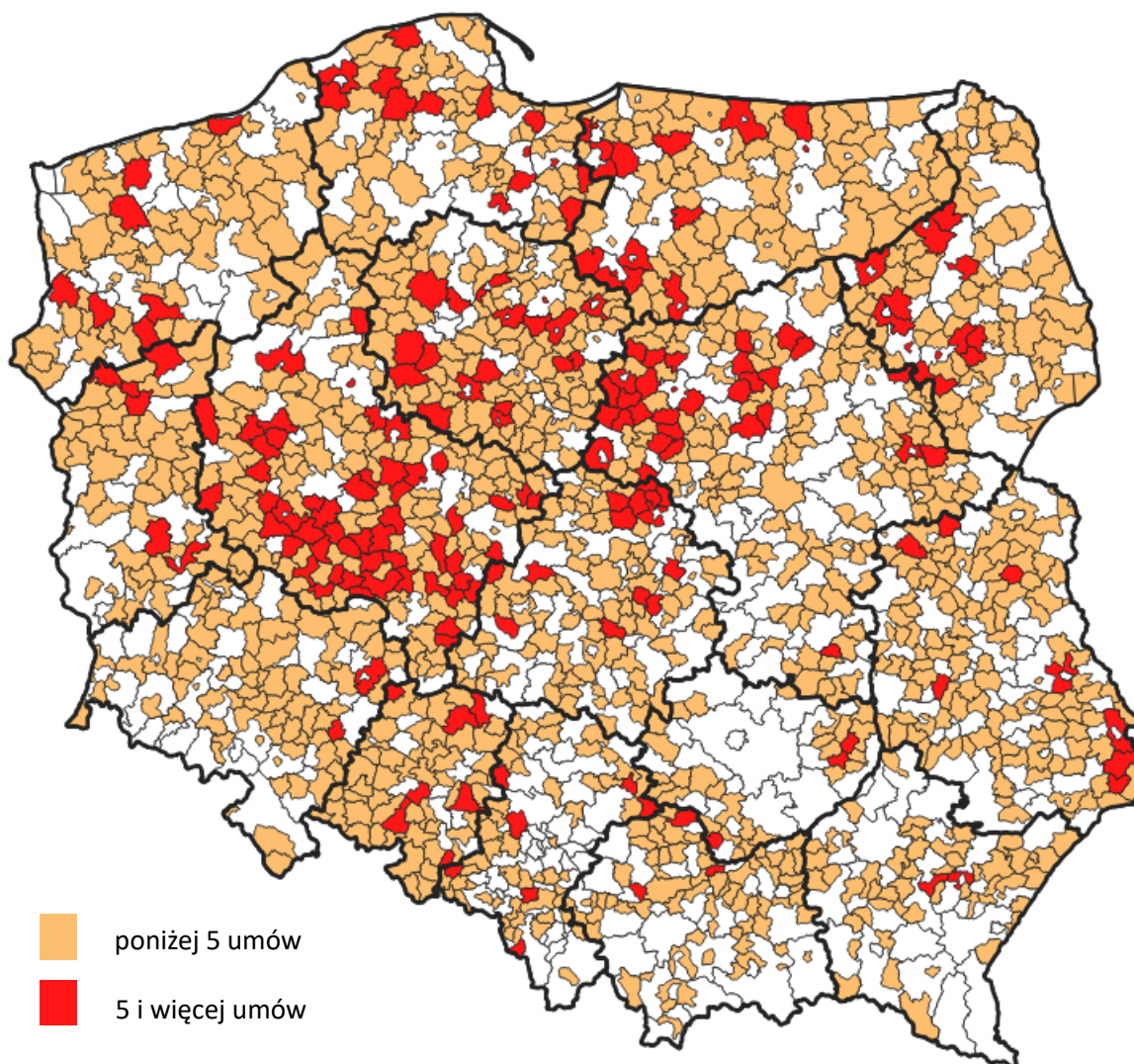
Ogólnie należy stwierdzić, że występują różnokierunkowe różnice w rozkładzie przestrzennym. Nie zauważono wyraźnej zależności, że zrealizowane płatności umów zależą od liczby zawartych umów, czy średniej wartości zrealizowanej umowy. Najwyższa zgodność co do złożonych wniosków, podpisanych i zrealizowanych umów zauważono w woj. lubuskim, mazowieckim, natomiast duże rozbieżności wystąpiły w woj. podlaskim czy warmińsko-mazurskim.

Mapa 4. Rozmieszczenie gmin, w których podpisano jedną umowę wg 31.12.2022 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Mapa 5. Rozmieszczenie gmin w których podpisano umowy wg 31.12.2022r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Kolejnym etapem rozważań jest wskazanie, w ilu gminach w poszczególnych województwach zostały podpisane umowy dotyczące wsparcia usług rolniczych. W latach 2017–2022 w 1327 gminach tj. 53,6% gmin w Polsce podpisano umowy, najczęściej 175 (tj. 77,4% ogólnej liczby gmin w województwie) w gminach w woj. wielkopolskim i woj. kujawsko–pomorskim 106 (tj. 73,6%), natomiast najmniej w woj. podkarpackim 51 (tj. 32,0%) i woj. świętokrzyskim 33 (tj. 32,3%). Zauważono, że w badanych latach sukcesywnie wzrastała liczba gmin, w których podpisywane były umowy. Analizując liczbę podpisanych umów w gminie należy stwierdzić znaczne różnice regionalne. Na przykład w województwie wielkopolskim na jedną gminę (w której została podpisana umowa) przypadało 4,12 umowy, podczas gdy w woj. podkarpackim 1,59, przy średniej 2,76 w kraju. Nie ulega wątpliwości, że wpływ miała liczba podpisanych umów 5 i więcej w jednej gminie. Odsetek gmin w poszczególnych województwach, w

których podpisano więcej niż pięć umów w gminie wahał się od 28,6% w woj. wielkopolskim do 3,0% w woj. małopolskim, przy średnim wskaźniku w kraju 14,5% (mapa 5).

Podpisane umowy z zakresu usług rolniczych w największym stopniu dotyczyły działalności wspomagającej produkcję roślinną – w 85% wszystkich umów, następnie produkcję zwierzęcą w 3%, a działalność po zbiorach w 11,5%. Najwyższy udział umów wspomagającej produkcję roślinną wystąpił w woj. wielkopolskim tj. 97% i opolskim 92%, najmniej w woj. małopolskim i zachodniopomorskim 79%. W przypadku wspomagania produkcji zwierzęcej najwyższy udział umów był w woj. dolnośląskim i podlaskim 6,1%, a w przypadku działalności po zbiorach najwyższy w woj. małopolskim 16,1% i śląskim 12,4%. Natomiast powyżej 5 umów z zakresu wspomagania produkcję roślinną zawarto w woj. wielkopolskim 8,4% ogólnej liczby umów, najmniej takich umów było w woj. dolnośląskim 1,5.

Tabela 7. Liczba i status podmiotów, które podpisały umowy na usługi rolnicze wg województw w latach 2017-2022

Województwa	Ogółem	Liczba podmiotów w tym:					Udział (%) osób fizycznych. w ogólnej liczbie pod- miotów
		jednostka organizacyjna	osoba fizyczna	osoba prawna	wspólnicy Spółki cywilnej	inne	
2017							
Dolnośląskie	10		8	1	1		80,0
Kujawsko-pomorskie	25	2	18	5			72,0
Lubelskie	2		2				100,0
Lubuskie	1			1			0,0
Łódzkie	36		32	4			88,9
Małopolskie	16		15	1			93,8
Mazowieckie	14		14				100,0
Opolskie	2	1	1				50,0
Podkarpackie	32		28	4			87,5
Podlaskie	24	1	22	1			91,7
Pomorskie	23	1	13	9			56,5
Śląskie	27		25	2			92,6
Świętokrzyskie	17		17				100,0
Warmińsko-mazurskie	17		7	10			41,2
Wielkopolskie	38	1	30	7			78,9
Zachodniopomorskie	35		27	7	1		77,1
Polska	319	6	259	52	2		81,2
2018							
Dolnośląskie	27	1	23	3			85,2
Kujawsko-pomorskie	67		57	10			85,1
Lubelskie	52	1	45	6			86,5
Lubuskie	45		34	10	1		75,6
Łódzkie	52		51	1			98,1
Małopolskie	12		12				100,0
Mazowieckie	149	3	137	7	1	1	91,9
Opolskie	31	2	26	2		1	83,9

Podkarpackie	7		6	1			85,7
Podlaskie	54		50	3	1		92,6
Pomorskie	48		42	6			87,5
Śląskie	18		18				100,0
Świętokrzyskie	5		5				100,0
Warmińsko-mazurskie	83		68	15			81,9
Wielkopolskie	223	1	189	24	3	6	84,8
Zachodniopomorskie	14		11	3			78,6
Polska	887	8	774	91	6	8	87,3
2020							
Dolnośląskie	10		10				100,0
Kujawsko-pomorskie	37		32	5			86,5
Lubelskie	39	1	34	1		3	87,2
Lubuskie	9		9				100,0
Łódzkie	45		43	2			95,6
Małopolskie	15		12			3	80,0
Mazowieckie	41		39	1		1	95,1
Opolskie	12		8	3		1	66,7
Podkarpackie	15		14	1			93,3
Podlaskie	24		21	1		2	87,5
Pomorskie	29		20	7	1	1	69,0
Śląskie	26		23	2		1	88,5
Świętokrzyskie	12		12				100,0
Warmińsko-mazurskie	33		28	5			84,8
Wielkopolskie	53		49	3		1	92,5
Zachodniopomorskie	28	1	22	5			78,6
Polska	428	2	376	36	1	13	87,9
2021							
Dolnośląskie	23,0		20	2	1		87,0
Kujawsko-pomorskie	51		44	6		1	86,3
Lubelskie	134	1	122	5		6	91,0
Lubuskie	12		5	7			41,7
Łódzkie	93		89			4	95,7
Małopolskie	17		14	1		2	82,4
Mazowieckie	134		125	5		4	93,3
Opolskie	23		18	3		2	78,3
Podkarpackie	13		12	1			92,3
Podlaskie	60		56	2	1	1	93,3
Pomorskie	19		17	2			89,5
Śląskie	57	2	51	2	1	1	89,5
Świętokrzyskie	22		22				100,0
Warmińsko-mazurskie	38		31	7			81,6
Wielkopolskie	79	1	63	12	1	2	79,7
Zachodniopomorskie	58		45	11	1	1	77,6
Polska	833	4	734	66	5	24	88,1
2022							
Dolnośląskie	62	1	54	7			87,1

Kujawsko-pomorskie	139		123	12	2	2	88,5
Lubelskie	21		17	2		2	81,0
Lubuskie	47	1	35	9	1	1	74,5
Łódzkie	45		43	1		1	95,6
Małopolskie	47		41			6	87,2
Mazowieckie	162		146	8	1	7	90,1
Opolskie	79		51	15		13	64,6
Podkarpackie	27		21	3		3	77,8
Podlaskie	56	1	54	1			96,4
Pomorskie	63		50	9		4	79,4
Śląskie	17		16			1	94,1
Świętokrzyskie	12		11	1			91,7
Warmińsko-mazurskie	67		57	9		1	85,1
Wielkopolskie	329		315	11	2	1	95,7
Zachodniopomorskie	26		26				100,0
Polska	1199	3	1060	88	6	42	88,4

a. Jednostka organizacyjna bez osobowości prawnej.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Jak już stwierdzono o przyznanie pomocy ubiegać mogą się następujące podmioty: osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, wspólnicy spółki cywilnej, oddział przedsiębiorcy zagranicznego. Dane jednostkowe udostępnione przez ARiMR pozwoliły na przedstawienie stanu, zróżnicowania i zmian w czasie podpisanych umów na usługi rolnicze przez podmioty w latach 2017–2022 (tab.7). Najwięcej umów podpisały osoby fizyczne. Między województwami występowały duże różnice w udziale osób fizycznych w ogólnej liczbie podmiotów, co można odczytać jako duże zróżnicowanie aktywności osób fizycznych w staraniach o dotacje na usługi rolnicze.

W niektórych województwach osoby fizyczne stanowiły 100% ogółu podmiotów starających się o dotacje, jak:

- w roku 2017 w województwie lubelskim, mazowieckim i świętokrzyskim,
- w roku 2018 w województwie śląskim i świętokrzyskim,
- w roku 2020 w województwie dolnośląskim i lubuskim,
- w roku 2021 w województwie świętokrzyskim,
- w roku 2022 w województwie zachodniopomorskim.

Uwagę zwraca także wzrost w rozpatrywanym okresie odsetka osób fizycznych ubiegających się o wsparcie – średnio w kraju od 81,2% w 2017 r. do 88,4% w 2022 roku.

Zebrane dane pozwalają także na postawienie tezy o dużym zróżnicowaniu aktywności beneficjentów z niektórych gmin w pozyskiwaniu środków i skuteczności tych starań. Pokazuje to wskaźnik udziału sumy końcowej podpisanych umów w liczbie gmin, z których składano wnioski. Największą aktywnością i skutecznością w poszczególnych naborach wykazały się beneficjenci z gmin województw:

- w roku 2017 podkarpackim;
- w roku 2018 lubuskim, warmińsko–mazurskim, wielkopolskim,
- w roku 2020 śląskim, łódzkim,

- w roku 2021 lubelskim, łódzkim, mazowieckim, podlaskim, śląskim, zachodniopomorskim,
- w roku 2022 lubuskim, mazowieckim, opolskie, pomorskie, warmińsko–mazurskie, wielkopolskie.

Tabela 8. Liczba umów o dotacje na usługi dla rolnictwa uwzględniające i nieuwzględniające ochronę środowiska w latach 2017-2022

Wyszczególnienie	Liczba umów											
	uwzględniających ochronę środowiska (TAK)						nieuwzględniających ochrony środowiska (NIE)					
	2017	2018	2020	2021	2022	Ogółem	2017	2018	2020	2021	2022	Ogółem
RAZEM	303	774	340	733	1029	3179	16	113	86	100	168	483
Dolnośląskie	10	24	9	23	59	125		3	1		3	7
Kujawsko-pomorskie	25	57	32	49	124	287		10	5	2	15	32
Lubelskie	2	43	20	106	15	186		9	18	28	6	61
Lubuskie	1	43	8	12	42	106		2	1		5	8
Łódzkie	33	38	33	73	29	206	3	14	12	20	16	65
Małopolskie	15	8	11	10	34	78	1	4	4	7	13	29
Mazowieckie	14	113	29	126	128	410		36	12	8	34	90
Opolskie	1	30	11	21	74	137	1	1	1	2	5	10
Podkarpackie	29	6	12	11	15	73	3	1	3	2	12	21
Podlaskie	24	44	21	52	37	178		10	3	8	18	39
Pomorskie	23	46	29	18	60	176		2		1	3	6
Śląskie	27	12	22	51	13	125		6	4	6	3	19
Świętokrzyskie	14	3	9	16	9	51	3	2	3	6	3	17
Warmińsko-mazurskie	17	81	30	38	58	224		2	3		9	14
Wielkopolskie	38	213	45	71	306	673		10	7	8	23	48
Zachodniopomorskie	30	13	19	56	26	144	5	1	9	2		17

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 9. Liczba umów o dotacje na usługi dla rolnictwa uwzględniające i nieuwzględniające rozwiązania innowacyjne w latach 2017-2022

Wyszczególnienie	Liczba umów											
	uwzględniających rozwiązania innowacyjne (TAK)						nieuwzględniających rozwiązań innowacyjnych (NIE)					
	2017	2018	2020	2021	2022	Ogółem	2017	2018	2020	2021	2022	Ogółem
RAZEM	313	848	398	772	1122	3453	7	39	32	60	74	212
Dolnośląskie	10	26	9	23	56	124		1	1		6	8
Kujawsko-pomorskie	25	61	32	48	139	305		6	5	3		14
Lubelskie	2	49	37	122	19	229		3	2	12	2	19
Lubuskie	1	44	9	12	44	110		1			3	4
Łódzkie	33	41	37	81	34	226	3	11	8	12	11	45
Małopolskie	16	12	14	17	42	101			1		5	6
Mazowieckie	14	140	37	129	154	474		9	4	5	8	26
Opolskie	2	29	12	21	74	138		2		2	5	9
Podkarpackie	32	7	13	11	21	84			2	2	6	10
Podlaskie	24	53	24	56	50	207		1		4	6	11
Pomorskie	23	48	25	18	60	174			4	1	3	8
Śląskie	26	18	24	48	16	132	1		2	9	1	13
Świętokrzyskie	15	5	12	22	10	64	2				2	4
Warmińsko-mazurskie	17	82	33	37	64	233	1		1	3		5
Wielkopolskie	38	219	53	71	313	694		4		7	16	27
Zachodniopomorskie	35	14	27	56	26	158		1	2			3

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Podmiot składający wniosek o dofinansowanie usługi w zakresie produkcji roślinnej albo zwierzęcej musi zdobyć przynajmniej 3 z 9 punktów. Beneficjenci mieli możliwość zadeklarowania w umowie dodatkowych celów odnoszących się do ochrony środowiska naturalnego czy innowacyjności, wykazując, że będą miały pozytywny wpływ na prowadzoną działalność. Jest to realizacja priorytetów horyzontalnych UE. Dla podmiotu starającego się o dotację korzystnym jest planować zastosowanie dla rozwoju usług rolniczych rozwiązań środowiskowych czy innowacyjnych, ponieważ uzyskując dodatkowo 2 punkty.

Tabela 10. Stan rozwoju działalności w ramach usług rolniczych wg województw na dzień 31.12.2022 r.

Wyszczególnienie	Złożone wnioski		Zawarte umowy		Zrealizowane płatności	
	liczba	kwota w zł	liczba	kwota w zł	liczba beneficjentów*	kwota w zł
RAZEM	12 800	5 547 369 599,91	3 666	1 584 895 676,84	2 734	1 166 935 756,23
Dolnośląskie	542	241 845 041,43	133	61 702 511,28	93	40 972 062,78
Kujawsko-pomorskie	831	373 081 265,39	318	142 013 219,99	237	99 342 647,50
Lubelskie	882	382 070 969,72	247	110 240 328,04	191	82 556 642,50
Lubuskie	365	164 388 147,91	114	50 569 836,66	93	38 623 510,50
Łódzkie	825	363 250 249,35	271	121 216 828,33	231	107 162 993,33
Małopolskie	557	225 840 578,94	106	42 222 068,41	75	30 680 046,41
Mazowieckie	1 746	759 886 419,91	501	217 486 891,40	384	166 319 125,22
Opolskie	369	154 323 547,99	147	64 978 853,85	82	34 143 116,66
Podkarpackie	463	186 067 228,23	94	36 008 231,06	67	28 742 301,00
Podlaskie	790	345 682 118,32	218	94 156 401,50	188	81 366 761,15
Pomorskie	798	360 771 449,39	182	84 199 347,67	134	59 014 871,50
Śląskie	476	200 353 322,49	145	57 764 895,96	103	42 448 693,03
Świętokrzyskie	384	157 463 722,30	68	28 506 693,89	46	19 471 393,63
Warmińsko-mazurskie	904	400 109 143,57	238	102 956 265,44	195	86 655 632,37
Wielkopolskie	2 374	1 024 580 865,57	722	301 744 073,38	491	200 497 933,02
Zachodniopomorskie	494	207 655 529,40	162	69 129 229,98	124	48 938 025,63

* liczba unikatowych beneficjentów — jeżeli beneficjent składa wnioski w kilku województwach w pozycji razem liczony jest tylko raz

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (roczne sprawozdanie).

Z zebranych danych wynika, że podmioty (które podpisały umowy o dotacje dla rolnictwa) w znacznie większym stopniu uwzględniały usługi rolnicze związane z ochroną środowiska w porównaniu z tymi, które nie uwzględniały tej usługi (tab.8). Jest to związane z wykonywaniem usług rolniczych wykorzystujących rozwiązania służące oszczędzaniu istniejących zasobów m.in. wody, energii itp. W latach 2017–2022 liczba umów uwzględniających wpływ na ochronę środowiska wyniosła 3179 wobec 483, które nie uwzględniały wpływu na ochronę środowiska. Podobnie jest w przypadku umów wskazujących na rozwiązania innowacyjne, które dotyczyły zakupu nowych maszyn i urządzeń, które u podmiotów ubiegających się o dofinansowanie nie były dotychczas stosowane. W latach 2017–2022 liczba umów uwzględniających wprowadzenie rozwiązań innowacyjnych wyniosła 3453 wobec 212, które nie uwzględniały zastosowania rozwiązań innowacyjnych.

Występuje duże zróżnicowanie regionalne w uwzględnianiu i promowaniu potrzebnych rozwiązań z zakresu ochrony środowiska i innowacyjności. W latach 2017–2022 najwięcej umów uwzględniających ochronę środowiska podpisaną w województwie pomorskim ok.97% wszystkich umów w województwie, w dolnośląskim ok.95% i warmińsko–mazurskim ok.94%, a więc województwach o wyższym poziomie rozwoju rolnictwa, dużym obszarze gospodarstw rolnych, wyższym poziomie wykształcenia kierowników gospodarstw, a także dużych zasobach przyrodniczych. W zdecydowanie mniejszym stopniu zwracano uwagę w województwach: małopolskim 73%, lubelskim i świętokrzyskim 75% wszystkich umów. W przypadku rozwiązań innowacyjnych najwięcej umów deklarowano w województwie warmińsko–mazurskim ok.98%, lubuskim 96,5% i wielkopolskim 96,1%, a więc w województwach o dużym obszarze gospodarstw i dobrze rozwiniętym rolnictwie; najmniej podkarpackim 89,4% i łódzkim ok. 84%, a więc w województwach o rozdrobnionym rolnictwie, raczej o słabym poziomie rozwoju rolnictwa.

Z kolei intensyfikacja stymulująca rolnictwo, między innymi przez usługi rolnicze uwzględniająca aspekt środowiskowy czy innowacyjny, staje się ważnym czynnikiem dalszego rozszerzenia zakresu działalności usługowej w gospodarstwach rolnych. Nie ulega wątpliwości, że koszty realizacji takich operacji są znacznie większe i wymagają wsparcia środkami zewnętrznymi (głównie unijnymi). Dlatego wsparcie kosztów całej operacji środkami zewnętrznymi ma istotne znaczenie.

Jak wykazują badania całkowite koszty realizacji poszczególnych umów są bardzo zróżnicowane, o czym świadczą dane przedstawione w tabeli 17a, 17b, 17c i 17d (w załączniku). Całkowity koszt operacji przedstawia wszystkie wydatki, które beneficjent poniósł podczas realizacji. Według danych z monitoringu ARiMR całkowity koszt realizowanych operacji w latach 2017-2022 wyniósł 2 617395 712 zł, najwyższy były w roku 2018 i 2021. Nie ulega wątpliwości, że wartość całkowitych kosztów operacji w związana jest z liczbą podpisanych umów w danym okresie. Dlatego wskaźnikiem różnicującym tą wartość między umowami jest średnia, maksymalna i minimalna wartość kosztów całkowitych w poszczególnych województwach. Najwyższa średnia wartość całkowitych kosztów jednej umowy w badanych latach była w woj. pomorskim (1 320 923 zł) i dolnośląski (1 31 757 zł), najniższa w woj. pomorskim (1 126 747 zł) i świętokrzyski (1 077 720 zł, przy średniej krajowej 1 183 806 zł. Zdarzały się przypadki, że koszt jednej umowy stanowił kilka milionów, jak: w gminie Chełm woj. lubelskie (16 674 645zł) - dotyczył głównie zakupu maszyn m.in. ciągnika, czy w gminie Andrzejów woj. mazowieckie (12 300 000zł) – dotyczył również zakupu maszyn. Były też realizowane umowy, jak w gminie Gniezno woj. wielkopolskie, gdzie koszt jednej umowy stanowił tylko 86 100 zł. Analizując dane z tabel, zauważono znacznie większe zróżnicowanie wartości średnich, maksymalnych i minimalnych całkowitych kosztów umów między województwami w roku 2021 i 2022 niż 2017, 2018 i 2020. W przypadku zróżnicowania kosztów całkowitych operacji można doszukiwać się dwóch podstawowych czynników określających te różnice. Po pierwsze, jest to struktura produkcji rolniczej w województwie. W województwach, przy wyższym udziale produkcji zwierzęcej niż średnio w kraju, różnice między poszczególnymi umowami są znacznie niższe. Po drugie, wyposażenie gospodarstw we własne maszyny oraz wielkość zasobów pracy zaangażowanych w produkcję określa potrzebę rozwoju usług.

Rozważając zależność między całkowitymi kosztami umów a świadczonymi usługami rolniczymi zauważono, że pewien szczebel wartości kosztów całkowitych operacji staje podstawowym warunkiem liczby świadczonych usług. Przeliczając całkowity koszt realizowanej umowy na 1 usługę zauważono duże zróżnicowanie (wykres 4). Analiza ta została dokonana na podstawie danych z monitoringu ARiMR z roku 2017, 2018 i 2020 (z uwagi na dostępność danych dot. usług rolniczych). Najwyższe wartości wystąpiły w woj. zachodniopomorski 68 384 zł, pomorskim 47 879 zł i lubuskim 41 600 zł, najniższe woj. podlaskim 13 595 zł, dolnośląskim 23 751 i małopolskim 14 111 zł, przy średniej krajowej 22 440 zł.

Jak już podkreślano część kosztów całkowitych, które spełniają kryteria refundacji podlega dofinansowaniu tzw. koszty kwalifikowane. W latach 2017-2022 całkowity koszt realizowanych operacji stanowił 2 617 395 712 zł, w tym koszty, które kwalifikowały się do dotacji 2 053 685 248 zł tj. 78,4%. Należy stwierdzić, że w okresie badanym koszty kwalifikowane kształtowały się średnio na poziomie około 80% całkowitych kosztów. Wskaźnik ten był znacznie wyższy w tych województwach, w których udział produkcji zwierzęcej był znacznie wyższy niż średnio w kraju.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że chociaż istnieją przesłanki ku temu, aby stwierdzić, iż korzystanie z usług było związane z poziomem rozwoju usług rolniczych oferowanych przez firmy, to poziom korzystania z usług, mierzony liczbą producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych nie ma bezpośredniego związku z poziomem świadczonych usług przez beneficjenta. Dzieje się tak, ponieważ usługi te są jedynie narzędziem wobec pracy i własnego kapitału, sposobem prowadzącym do uzyskania efektów produkcyjnych w gospodarstwach. To, czy usługi te wpłyną na rozwój gospodarstw rolnych, zależy od uwarunkowań specyficznych dla lokalnych warunków prowadzenia produkcji rolniczej, modelu rolnictwa oraz od kierownictwa zarządzającego gospodarstwem. Dlatego właściwe dobrane usługi rolnicze mogą poprawić sytuację w rolnictwie.

5.2. Ocena realizacji operacji pod kątem efektów

Ocena efektów operacji została przeprowadzona na podstawie deklaracji (informacji monitorującej) złożonej przez beneficjentów. Złożenie takiej informacji jest jednym z zobowiązań beneficjentów, z której muszą się wywiązać w określonym terminie. Informacja ta dotyczyła m.in. wartości dodanej brutto dla roku obrotowego poprzedzającego rok złożenia wniosku o przyznanie pomocy; planowanej wartości brutto docelowej tj. za pierwszy rok obrotowy po roku złożeniu wniosku o płatność końcową; liczby producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych świadczonych przez beneficjentów oraz liczby wykonanych usług rolniczych przez beneficjentów na rzecz producenta. Wyżej wymienione informacje dotyczą roku 2017, 2018 i 2020 (rok podpisania umowy przez beneficjenta). Pomimo znacznej liczby zgłoszonych wniosków (12800), zawartych umów z beneficjentami (3666) czy zrealizowanych płatności (2871) – wyniki efektów dotyczą tylko 1052 umów⁸. Najwięcej pochodziło z woj. wielkopolskiego 21,1% ogólnej liczby umów i mazowieckiego 12,7%, najmniej z woj. świętokrzyskiego 2,3% i małopolskiego 2,5%. Umowy ze złożoną informacją były realizowane w 666 gminach, co stanowiło 50,2% gmin z podpisaną umową. Najwięcej takich umów pochodziło z gmin woj. warmińsko-mazurskiego tj. 66,6% ogółu gmin z podpisaną umową, woj. wielkopolskiego 65,7%, woj. pomorskiego 59,3%, z woj. podlaskiego 56,7%, najmniej z woj. lubelskiego 37,6%, woj. dolnośląskiego 35% i woj. małopolskiego 34,3%. Na pełną informację należy poczekać po zadeklarowaniu informacji przez pozostałych beneficjentów, którzy zrealizowali płatność końcową. Z uwagi na reprezentatywną liczbę badanych

⁸ Analiza efektów operacji dotyczyła tylko 1052 umów. Związane to było z deklarowaną informacją złożoną przez beneficjentów - do końca 2022 r., w tym 281 z roku 2017; 742 z 2018 i 29 z roku 2020 -

jednostek przypadających na poszczególne województwa, analizę przeprowadzono w układzie gmin i województw.

Do oceny realizacji operacji pod kątem oczekiwanego efektu wykorzystano analizę – wskaźnikową. Analiza wskaźnikowa jest dość powszechnym narzędziem służącym w ocenie działalności danego podmiotu, zarówno w analizie dokonań, jak również w analizie sytuacji finansowej. Innymi słowy wykorzystując analizę wskaźnikową zbadano, czy podmiot świadczący usługi rolnicze obrał odpowiedni kierunek rozwoju działalności, a także oceniono jego sytuację finansową. W tym celu wykorzystano wskaźniki monitorowania: wskaźniki produktu – liczbę producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych; liczbę wykonanych usług rolniczych, przez beneficjenta; liczbę usług przypadającą na 1 producenta oraz wskaźniki finansowe – wartość dodana brutto (efekt); zrealizowaną płatność (nakład).

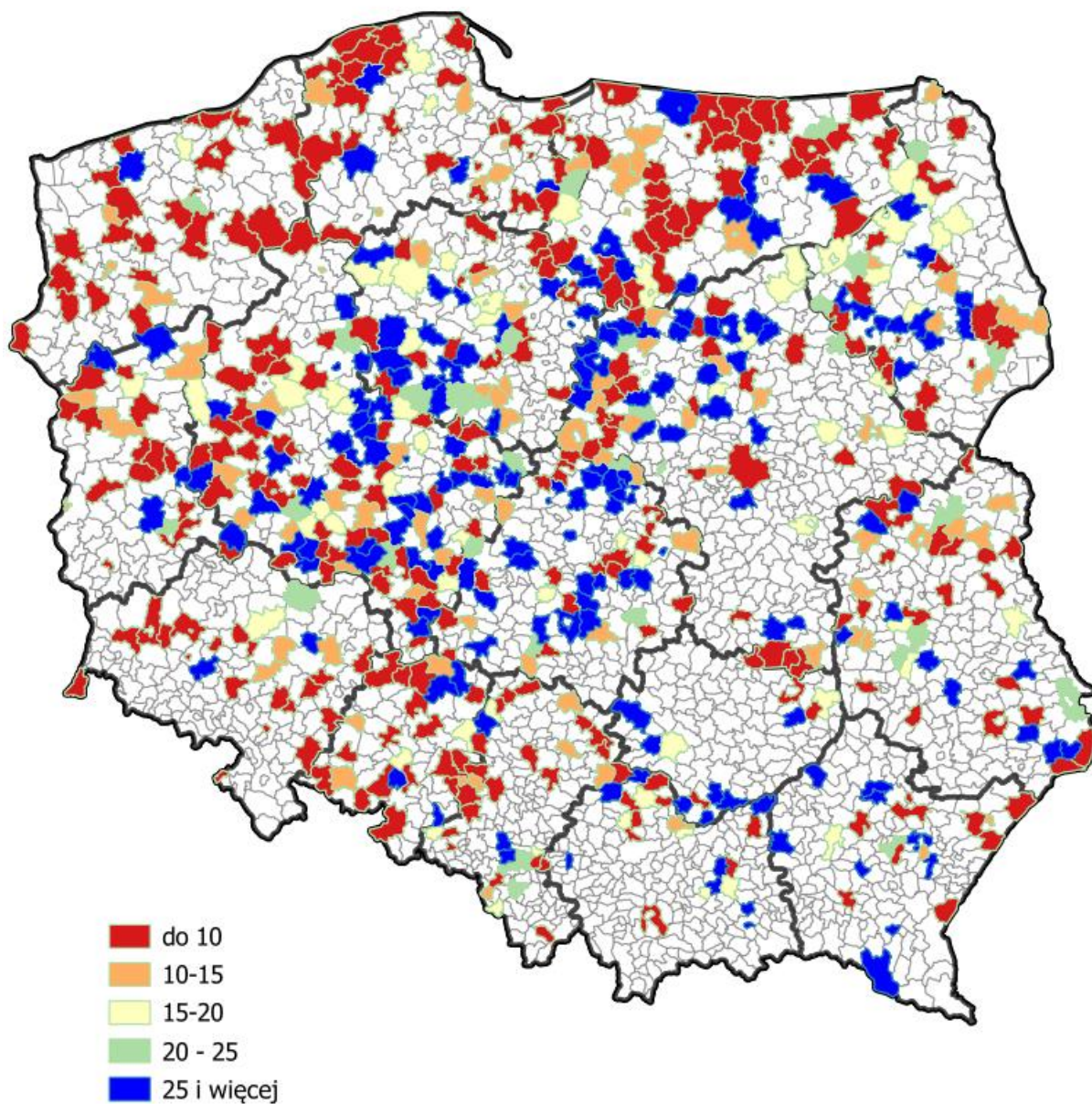
Wskaźnik produktu – liczba producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych

Według danych z monitoringu w roku 2017, 2018 i 2020 z usług rolniczych oferowanych przez beneficjentów skorzystało 17 183 producentów rolnych, najwięcej bo 64,5% w 2018r., a najmniej 3,4% w 2020 r. Było to ściśle związane z liczbą umów podpisanych przez beneficjentów w tych latach. Stopień korzystania z usług rolniczych był znacznie zróżnicowany przestrzennie. W badanych latach w największym stopniu byli to producenci z woj. wielkopolskiego ok.23% ogólnej liczby producentów, mazowieckiego ok.14,3% i łódzkiego ok. 14%, najmniej z woj. zachodniopomorskiego ok.1,3%, dolnośląskiego ok. 1,8% i opolskiego ok. 1,9%. Należy podkreślić, że w 2017 r. producenci z woj. podkarpackiego stanowili znaczny udział ok.13,5%, zajmując trzecie miejsce na liście województw. Niestety w następnych latach ich udział był niewielki.

W celu scharakteryzowania lokalnego rozmieszczenia producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych, posłużono się wskaźnikiem liczby producentów na jedną gminę w województwie, z której pochodzili producenci. Można przyjąć, że ten wskaźnik wyraża aktywność producentów w skorzystaniu usług⁹ z tych obszarów. Najwyższe wskaźniki miały województwa świętokrzyskie 48,1, łódzkie 43,0 i podkarpackie 34,5, najniższe zachodniopomorskie 7,5, dolnośląskie 11,2 i śląskie 12,0, przy średnie krajowej 25,8 (tab.11). Nie ulega wątpliwości, że wyższe wskaźniki były w tych województwach, w których występuje gęsta sieć osadnicza.

⁹ Znacznie lepszym wskaźnikiem byłaby liczba producentów w gminie - niestety brak aktualnych danych. Nie ulega wątpliwości, że wskaźnik ten wskazywałby na niewielką wartość

Mapa 6. Liczba producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych na 1 gminę - łącznie w roku 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 11. Zmiany w liczbie producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych w województwie w 2017, 2018 i 2020

Wyszczególnienie	Liczba producentów				Liczba producentów na 1 gminę			
	2017	2018	2020	Razem	2017	2018	2020	Razem
Dolnośląskie	72	242	-	314	9,0	12,1	-	11,2
kujawsko-pomorskie	672	741	70	1 483	35,5	19,0	23,3	29,1
Lubelskie	22	934	139	1 095	22,0	22,2	69,5	24,8
Lubuskie	44	341	-	385	44,0	13,6	-	15,4
łódzkie	994	1 226	63	2283	38,2	34,0	21,0	43,0
Małopolskie	267	354	16	637	20,5	32,2	16,0	27,6
Mazowieckie	284	137	33	454	23,6	37,5	16,5	33,6
Opolskie	16	297	7	320	8,0	12,9	7,0	12,8
Podkarpackie	745	64	-	809	38,2	12,8	-	36,7
Podlaskie	293	633	104	1 030	14,6	22,6	34,6	24,5
Pomorskie	201	291	7	499	13,4	10,4	3,0	13,1
Śląskie	241	109	46	396	12,5	8,4	23,0	12,0
Świętokrzyskie	494	64	68	626	49,4	21,3	22,6	48,1
warmińsko-mazurskie	71	664	3	738	7,1	14,1	3,0	14,2
Wielkopolskie	946	2 944	2	3 892	32,6	28,3	2,0	33,8
Zachodniopomorskie	157	38	23	218	6,3	6,3	7,6	7,5
Ogółem	5 523	11 079	581	17 183	24,1	23,7	22,5	25,8

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 12. Podstawowe parametry statystyczne charakteryzujące liczbę producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych w gminach według województw

Wyszczególnienie	2017			2018			2020			Razem		
	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia
dolnośląskie	2	34	7	1	90	11	-	-	-	1	90	10
kujawsko-pomorskie	6	242	31	1	114	13	4	43	23	1	242	18
lubelskie	2	22	11	1	128	21	1	138	70	1	138	22
lubuskie	1	44	44	1	60	9	-	-	-	1	60	10
łódzkie	1	282	29	3	274	25	7	48	21	1	282	27
małopolskie	2	74	19	1	205	32	1	16	16	1	205	25
mazowieckie	12	51	24	3	191	18	2	28	17	2	181	18
opolskie	1	16	16	1	61	11	1	7	7	1	61	11
podkarpackie	5	172	30	5	30	11	-	-	-	5	172	26
podlaskie	1	48	13	1	78	15	14	64	26	1	78	15
pomorskie	1	119	10	1	68	8	14	64	4	1	119	8
śląskie	1	40	10	3	18	6	15	31	23	1	40	9
świętokrzyskie	2	240	31	2	30	16	3	35	17	2	240	26
warmińsko-mazurskie	2	27	6	1	71	9	1	3	3	1	71	9
wielkopolskie	1	212	26	2	201	16	1	2	2	1	212	18
zachodniopomorskie	2	21	5	4	19	6	2	15	8	2	21	18
Ogółem	1	284	20	1	274	15	1	138	20	1	282	16

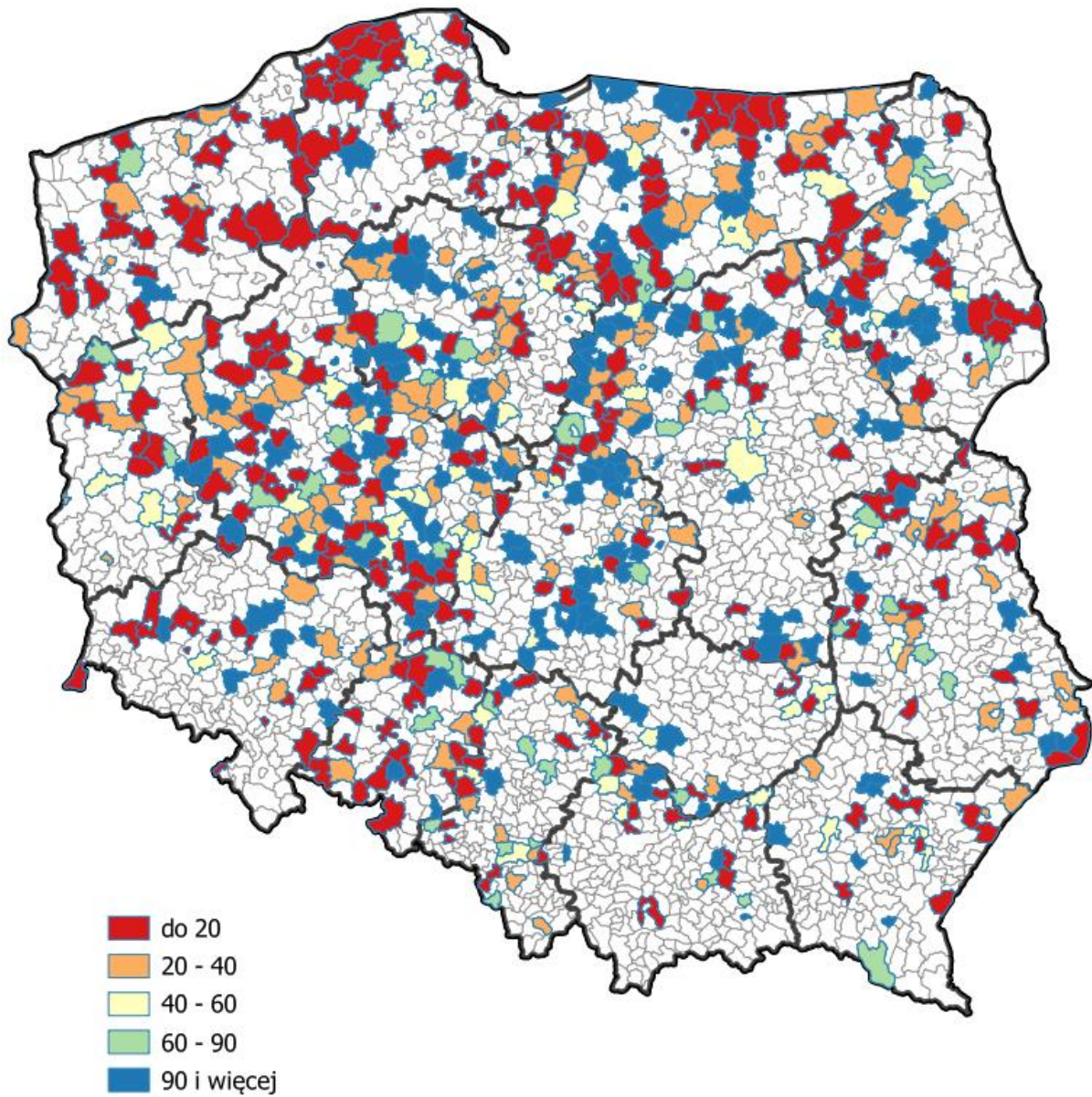
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Zaobserwowano również duże różnice w liczbie producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych między gminami w poszczególnych województwach (tab.12). Prawie w każdym województwie była gmina, w której był tylko jeden producent, ale też były gminy w których było ponad 200 producentów np. 240 producentów w gminie Włoszczowa w woj. świętokrzyskim w 2017 r.; 282 w gminie Zduny w 2017 r. i 274 w gminie Łowicz w woj. łódzkim w 2018r.; 246 w gminie Nowa Wieś w woj. kujawsko–pomorskim w 2017r; 212 w gminie Gniezno w woj. wielkopolskim w 2017 r; 205 w gminie Grybów w woj. małopolskim w 2018 r.. Stwierdzono, że większe różnice wewnątrz województw były w roku 2017 i 2018 niż 2020 r. Może to oznaczać, że niektórzy producenci wykorzystali okazje, jaką było pojawienie się możliwości skorzystania z usług rolniczych w roku 2017 i 2018, czyli w pierwszych latach działania projektu.

Wskaźnik produktu – liczba wykonanych usług rolniczych przez beneficjenta

Drugi z wykorzystanych wskaźników produktu jest ściśle powiązany z liczbą producentów rolnych, którzy skorzystali z usług rolniczych. Jednak zważywszy na wspomnianą rolę usług rolniczych w realizacji celu szczegółowego 2A PROW 2014-2020 duże znaczenie ma skierowanie rozwoju usług we właściwym kierunku przedmiotowym i przestrzennym, zwłaszcza, że w ujęciu regionalnym obserwuje się duże różnice i niejednakowe zmiany w rozwoju rolnictwa. W badanym okresie wykonano 59 441 usług rolniczych, z tego 40 868 w 2018 r., 17 569 w 2017 r. i 1 004 w 2020 r. W badanych latach najwięcej usług wykonano w woj. wielkopolskim 22,3% ogólnej liczby usług, łódzkim 13% i mazowieckim 12,5%, a najmniej w woj. zachodniopomorskim 1,5%, lubuskim i opolskim tylko 1,7%. Producenci korzystali głównie z usług z zakresu produkcji roślinnej. Usługi te dotyczyły głównie przygotowania pól do upraw, opryskiwanie upraw i wynajmowanie maszyn z usługą. Liczbę usług odniesiono również do liczby gmin, w których były świadczone usługi. Podobnie jak w przypadku liczby producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych różnice – co do liczby wykonanych usług wewnątrz województw były znacznie duże, szczególnie w 2018 r. Średnio na badanym obszarze na 1 gminę przypadło ok.90 usług, najwięcej w woj. łódzkim 145, świętokrzyskim 132, wielkopolskim 115, podlaskim 114 i mazowieckim 102, najmniej w woj. opolskim 41, lubuskim 39 i zachodniopomorskim 32 (tab.13). Prawie w każdym województwie były gminy, w których wykonano ponad 500 usług, np. w woj. dolnośląskim gminach Miękinia 594 (2018r.) i Warta Bolesławicka 550 (2018r.); w woj. lubelskim gmina Żyrzyn 549 (2018r.); woj. łódzkim gmina Rawa Mazowiecka 554 (2017r); w woj. małopolskim gmina Grybów 600 (2018r); w woj. mazowieckim gminach Gołymień–Ośrodek 524 (2018r.) i Sońsk 594 ((2018r.); w woj. podlaski gminach Poświętne 940 (2018r.) i Rutka–Tartak 583 (2018r.); w woj. pomorskim gmina Mikołajki Pomorskie 517 (2018r.); w woj. świętokrzyskim gmina Jędrzejów 756 (2017r.); w woj. warmińsko–mazurskim gmina Lubawa 540 (2018r.); w woj. wielkopolskim gminach Blizanów 600, Chocz 594 (2018r.), Gniezno 569 i Klecko 786 (2017r.). W tabeli 14 przedstawiono rozpiętość w liczbie wykonanych usług między gminami województwach w badanych latach. Przedstawione różnice pokazuje m.in. dostępność tych usług. Nieuchronną konsekwencją tych różnic jest też duża rozpiętość w liczbie producentów w tych województwach, którzy skorzystali z usług rolniczych.

Mapa 7. Liczba wykonanych usług na 1 gminę – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 13. Zmiany w liczbie wykonanych usług w województwach w latach 2017, 2018 i 2020

Wyszczególnienie	Liczba usług rolniczych				Liczba usług rolniczych na 1 gminę			
	2017	2018	2020	Razem	2017	2018	2020	Razem
Dolnośląskie	120	2315	-	2435	15,0	121,8	-	87,0
kujawsko-pomorskie	1719	2818	74	4611	90,4	70,4	24,4	90,4
Lubelskie	34	2978	174	3181	34,0	70,9	87,0	72,0
Lubuskie	44	942	-	986	44,0	37,7	-	39,0
Łódzkie	3023	4523	174	7720	116,3	125,6	58,0	145,0
Małopolskie	888	1058	45	1991	68,3	117,5	45,0	86,0
Mazowieckie	1053	6344	57	7454	87,7	99,1	28,5	102,0
Opolskie	33	970	15	1018	33,0	42,1	15,0	41,0
Podkarpackie	1968	96	-	2064	109,3	19,2	-	94,0
Podlaskie	790	3786	230	4806	39,5	140,0	76,6	114,0
Pomorskie	265	1570	23	1858	17,6	56,0	11,5	49,0
Śląskie	1318	394	51	1762	65,9	32,8	25,5	52,0
Świętokrzyskie	1533	96	87	1716	155,3	24,0	29,0	132,0
warmińsko-mazurskie	832	2798	42	3672	83,2	59,5	42,0	70,0
Wielkopolskie	3129	10114	2	13245	107,8	95,4	2,0	115,0
Zachodniopomorskie	820	71	30	921	32,8	11,8	10,0	32,0
Ogółem	17 569	40 868	1 004	59 441	84,5	82,7	37,2	89,0

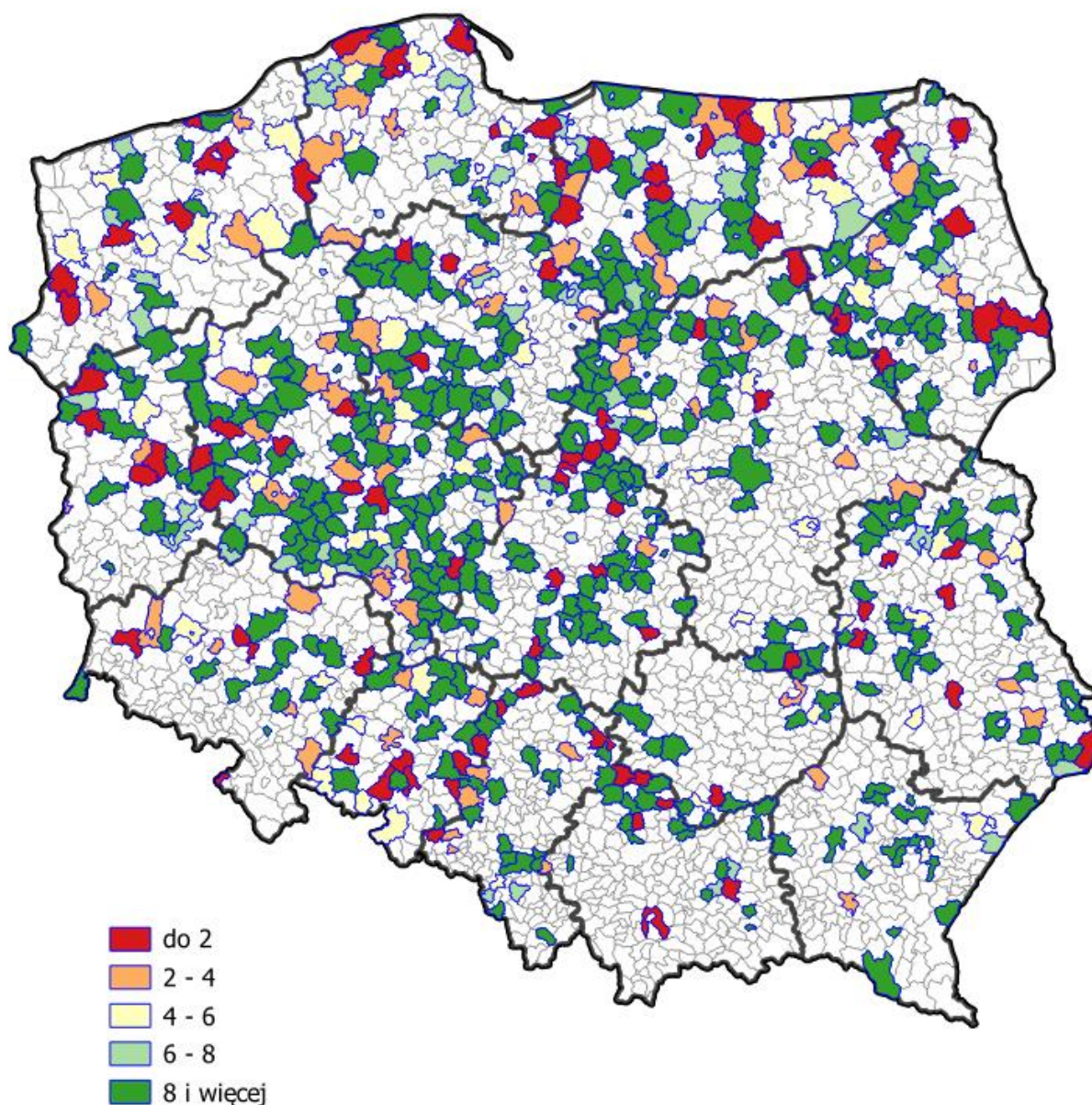
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 14. Podstawowe parametry statystyczne charakteryzujące liczbę wykonanych usług w gminach według województw w roku 2017, 2018 i 2020.

Wyszczególnienie	2017			2018			2020			łącznie		
	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia	minimum	maksimum	średnia
dolnośląskie	5	41	12	4	586	105	-	-	-	4	586	76
kujawsko-pomorskie	6	480	78	2	424	49	5	43	25	2	480	56
lubelskie	15	19	17	1	535	66	1	173	87	1	535	65
lubuskie	44	44	44	1	132	25	-	-	-	1	132	25
łódzkie	4	350	89	2	470	92	10	152	58	2	470	90
małopolskie	5	452	63	2	600	96	45	45	45	2	600	77
mazowieckie	5	428	88	2	437	53	11	46	29	2	437	56
opolskie	33	33	33	1	290	35	15	15	15	1	290	34
podkarpackie	3	312	79	5	30	16	-	-	-	3	312	67
podlaskie	4	225	36	1	583	90	33	118	58	1	583	71
pomorskie	1	140	13	2	565	41	5	18	12	1	565	31
śląskie	1	420	53	4	62	23	15	36	26	1	420	40
świętokrzyskie	3	566	96	2	52	24	4	46	22	2	566	72
warmińsko-mazurskie	3	465	76	1	497	39	42	42	42	1	497	44
wielkopolskie	1	569	85	2	600	56	2	2	2	1	600	60
zachodniopomorskie	2	474	28	4	32	12	6	15	10	2	474	24
Ogółem	1	569	63	1	600	56	1	173	35	1	600	57

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Mapa 8. Liczba usług na 1 producenta, którzy skorzystali z usług rolniczych – łącznie w roku 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Z racji powiązania tych dwóch wskaźników produktu przedstawiono również miernik poziomu korzystania z usług rolniczych - wyrażony liczbą usług rolniczych na jednego producenta korzystającego z usług rolniczych. W badanych latach średnio przypadło 3,4 usługi na jednego producenta rolniczego, z tym 3,7 w 2018 r. , 3,2 w 2017 r i 1,7 w 2020 r. W tabeli 15 zaprezentowano wartości tego wskaźnika. Wartości tego wskaźnika wykazały silne zróżnicowania pomiędzy województwami i wewnątrz województw. Najwięcej umów ze wskaźnikiem powyżej średniej krajowej tj.3,4 dla badanych 3 lat odnotowano w woj. lubuskim, łódzkim, opolskie, śląskie i warmińsko-mazurskim, najmniej w woj. świętokrzyskim, pomorskim i małopolskim . Znacznie wyższe zróżnicowanie tego wskaźnika było

wewnątrz województw, co obrazuje wskaźnik powyżej średniej wojewódzkiej. Te różnice były spowodowane wykonaniem bardzo dużej liczby usług dla niewielu producentów. Na przykład na terenie gminy Warta Bolesławicka woj. dolnośląskie realizowana była działalność usługowa (umowa), gdzie zidentyfikowano 3 producentów, którzy skorzystali z usług rolniczych a wykonano 550 usług rolniczych (wskaźnik 183,3) głównie w ramach produkcji roślinnej. Takie przypadki zdarzają się też w innych województwach.

Tabela 15. Podstawowe dane dotyczące wskaźnika produktu (tj. liczba usług rolniczych na 1 producenta, którzy skorzystali z usług rolniczych) – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Województwo	Liczba gmin		Liczba umów ze złożoną deklaracją	Wskaźnik produktu – liczba usług na 1 producenta				
	z podpisaną umową	ze złożoną deklaracją		maksymalny	średni	minimalny	% umów ze wskaźnikiem powyżej średniej	
							wojewódzkiej	krajowej
dolnośląskie	79	28	32	183,3	7,6	1,00	15,6	21,9
kujawsko-pomorskie	105	51	82	120,0	3,1	0,29	29,2	26,7
lubelskie	117	44	48	178,3	2,9	1,00	20,8	16,6
lubuskie	50	25	40	13,2	2,7	1,00	35,0	32,5
łódzkie	101	53	86	70,6	3,4	0,40	31,4	31,5
małopolskie	67	23	26	61,3	3,1	1,00	15,4	15,4
mazowieckie	155	73	134	124,0	3,0	1,00	22,4	20,1
opolskie	55	25	30	15,0	3,2	1,00	36,6	33,0
podkarpackie	51	22	31	11,5	2,5	1,00	32,2	22,5
podlaskie	74	42	68	48,6	4,6	0,20	23,5	25,0
pomorskie	64	38	60	85,8	3,7	1,00	13,3	16,6
śląskie	58	33	44	70,0	4,4	1,00	29,5	34,0
świętokrzyskie	33	13	24	188,7	2,7	1,00	12,5	12,5
warmińsko-mazurskie	78	52	83	465,0	5,0	0,25	26,5	37,4
wielkopolskie	175	115	222	389,0	3,4	0,54	19,6	20,2
zachodniopomorskie	64	29	42	36,5	4,2	1,00	16,6	23,8
POLSKA	1327	666	1052	465,0	3,4	0,20	22,2	24,2

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

O tym jak bardzo zróżnicowane wewnątrznie pod względem liczby usług na jednego producenta są województwa i jak bardzo uzyskane dla nich wyniki różnią się od średniej wojewódzkiej świadczą dane zaprezentowane w tabeli 16. W przypadku usług rolniczych można więc doszukiwać się dwóch podstawowych czynników określających korzystanie z usług. Po pierwsze, jest to poziom rozwoju rolnictwa i intensywność oraz struktura produkcji roślinnej. Po drugie, wyposażenie gospodarstw we własne maszyny i wielkość zasobów pracy zaangażowanych w produkcję. Należy stwierdzić, że przy obecnych cenach za usługi rolnicze poziom korzystania z usług rolniczych wynika przede wszystkim z potrzeb określonych przez wielkość zasobów pracy i strukturę produkcji roślinnej, posiadane wyposażenie i preferencje gospodarstw dotyczące wyboru między opłacaniem usług a inwestycjami we własne maszyny.

Wskaźnik efektywności – efekt (tj. planowana wartość dodana brutto)/nakład (tj. wartość zrealizowanej płatności)

Mimo tak wielu analiz oceniających efektywność nie ma jednej uniwersalnej oraz powszechnie akceptowanej definicji tego zjawiska. Stąd jest różnorodność koncepcji pomiaru tego zjawiska. Do oceny efektywności badanej operacji zastosowano ilorazowe ujęcie efektywności, czyli stosunek osiągniętych efektów względem poniesionych nakładów. Twórca tego ujęcia był F. Quesnay¹⁰. Jest ono dość często stosowane w rachunku efektywności.

$$E=Q/N$$

E – wskaźnik efektywności
Q – osiągnięty efekt
N – poniesione nakłady

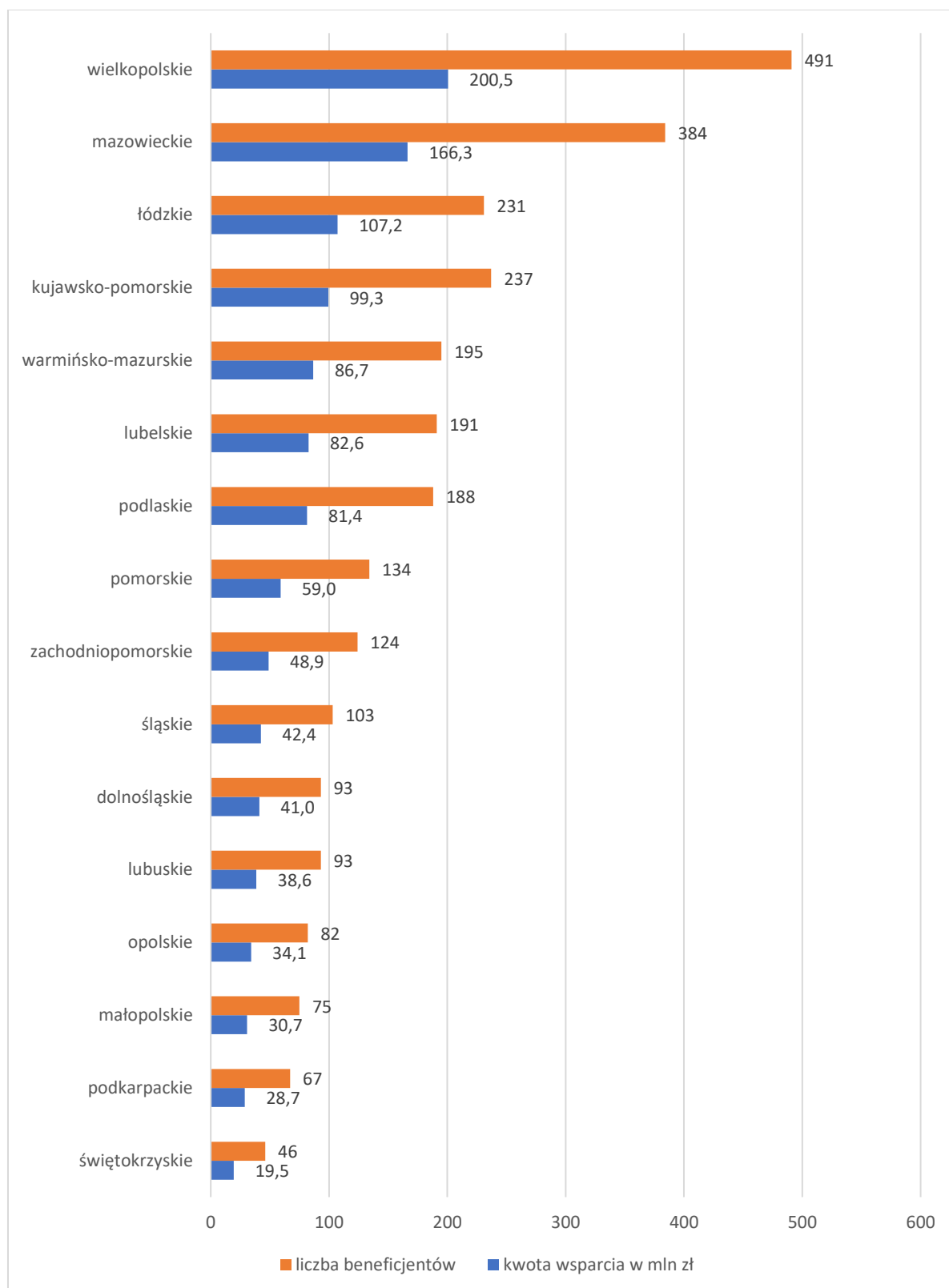
Wskaźnik ten informuje jaka kwota zysku netto przypada na jedną złotówkę zaangażowanego kapitału całkowitego. Można również zdefiniować jako udział sumy efektów w sumie nakładów, czyli jaka część przychodów pokrywa koszty. Tak zdefiniowana efektywność przybiera wartość z przedziału (0,1). Im wyższa wartość wskaźnika, tym wyższa efektywność działalności operacyjnej, gdyż koszty działalności operacyjnej pochłaniają mniejszą część przychodów z tej działalności. Tak przyjęty pomiar efektywności jest orientacyjną miarą opłacalności inwestycji. Jest to metoda statyczna oceny efektywności danej inwestycji. Wymaga wyznaczenia wartości granicznej, poniżej której dana inwestycja jest nieopłacalna.

W przypadku rozważanej operacji za efekt uznano deklarowaną przez beneficjenta wartość dodaną brutto za pierwszy rok obrotowy po złożeniu wniosku o płatność końcową¹¹, a za nakłady zrealizowaną płatność końcową. W badanej ewaluacji przyjęcie zrealizowanej płatności jako nakład wynikało m.in. z celu badanej operacji, a mianowicie pokazanie jaka część wartości dodanej brutto nastąpiła wyniku wsparcia środkami unijnymi (PROW). Ogólne wartości tych zmiennych podano w tabeli 17a i 18a w załączniku. Do obliczenia wskaźnika efektywności poszczególnych umów wykorzystano dane jednostkowe (z monitoringu).

¹⁰ A. Rutkowska, Teoretyczne aspekty efektywności – pojęcie i metody pomiaru. „Zarządzanie i Finanse” 2013 nr 4, s.440.

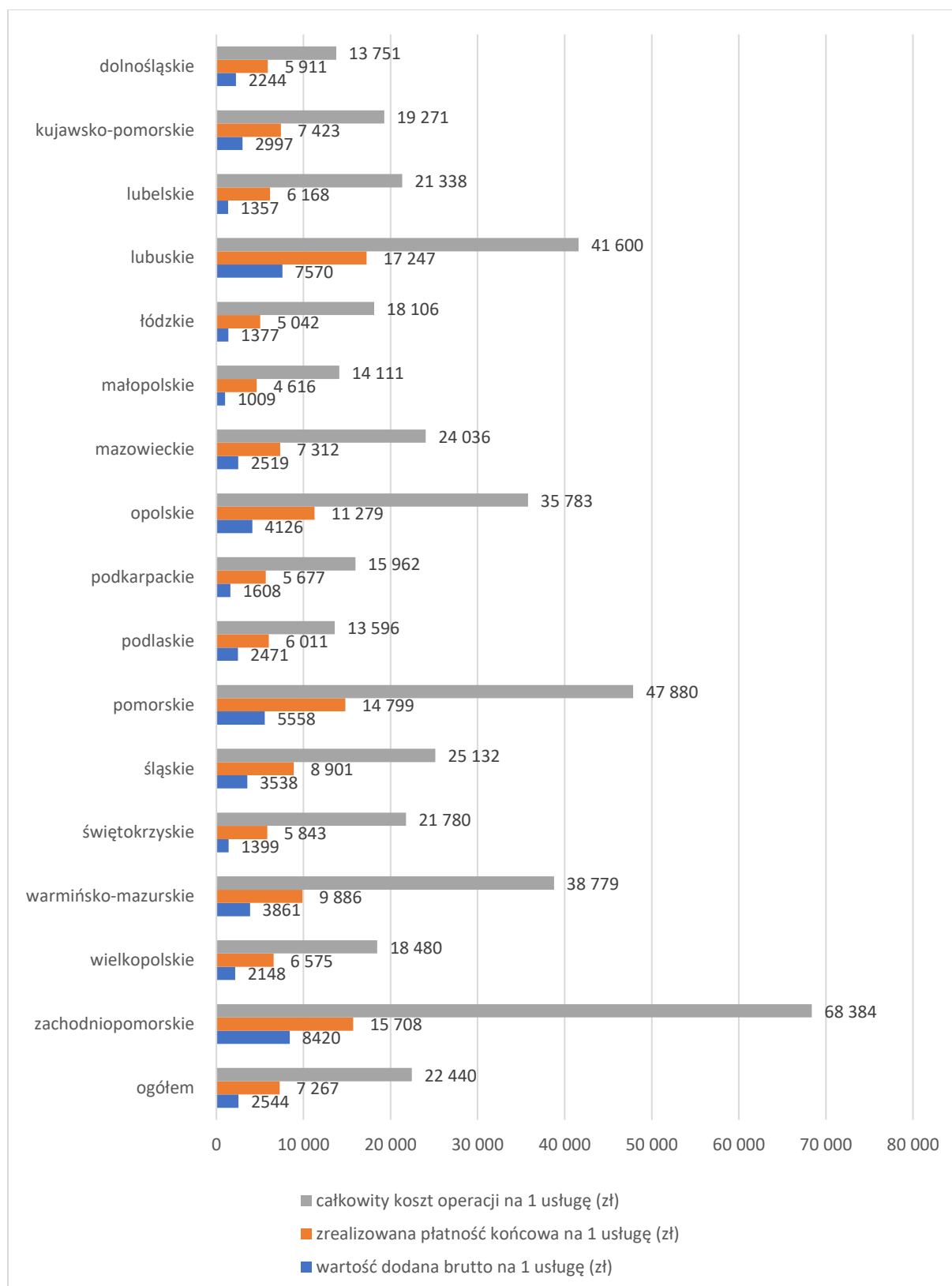
¹¹ Nie obliczono dla okresu bazowego, ze względu na wątpliwości danych dotyczących wartości dodanej brutto.

Wykres 3. Kwota wsparcia w mln zł i liczba beneficjentów – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

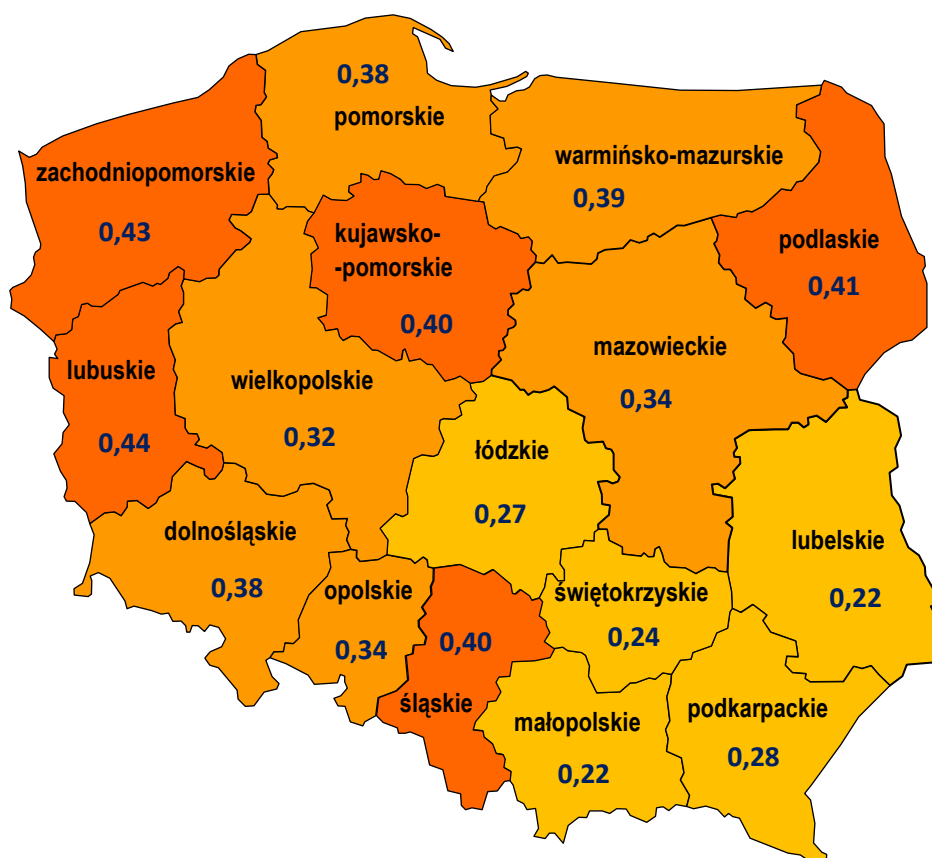
Wykres 4. Ocena realizacji operacji pod kątem finansowym – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

W oparciu o dane dotyczące efektu i nakładów wyliczono średnią efektywność inwestycji **0,35** (łącznie dla roku 2017,2018 i 2020) w badanym zbiorze umów, która posłużyła do wyznaczenia trzech grup badanych umów – ze względu na efektywność. Pierwsza grupa badanych inwestycji beneficjentów dotyczyła umów ze wskaźnikiem poniżej średniej (tj.0,35), druga grupa mieściła się w przedziale 0,35-0,50 i trzecia grupa 0,50 i więcej. Przyjęto, że inwestycje w zakresie realizowanych umów przez beneficjentów z pierwszej grupy są nieefektywne pod względem wykorzystania publicznych środków. W rezultacie takich umów było aż 685 tj. 64,9% badanych umów. Najwięcej takich umów było w woj. małopolskim 84,0%, lubelskim 83,3%, świętokrzyskim 75%, łódzkim 74,4% i wielkopolskim 74,0%, a najmniej w woj. podlaskim 47,0%, lubuskim 52,1%, opolskim 53,3% i zachodniopomorskim 52,0%. Znacznie mniejsza grupa umów reprezentowana była na poziomie średnim tj. 0,35-0,50 - tylko 148 tj. 14% w ogólnej liczby umów, najwięcej w woj. opolskim 30% i kujawsko-pomorskim 19,5%, a najmniej w woj. lubelskim 4,2% i małopolskim 3,8%. Natomiast grupa umów o najwyższym stopniu efektywności była skoncentrowana w woj. kujawsko-pomorskim 36% ogólnej liczby umów i podlaskim 33,8%, a najmniej woj. świętokrzyskim 8,3% i małopolskim 11,5, przy średniej krajowej 21,1%.

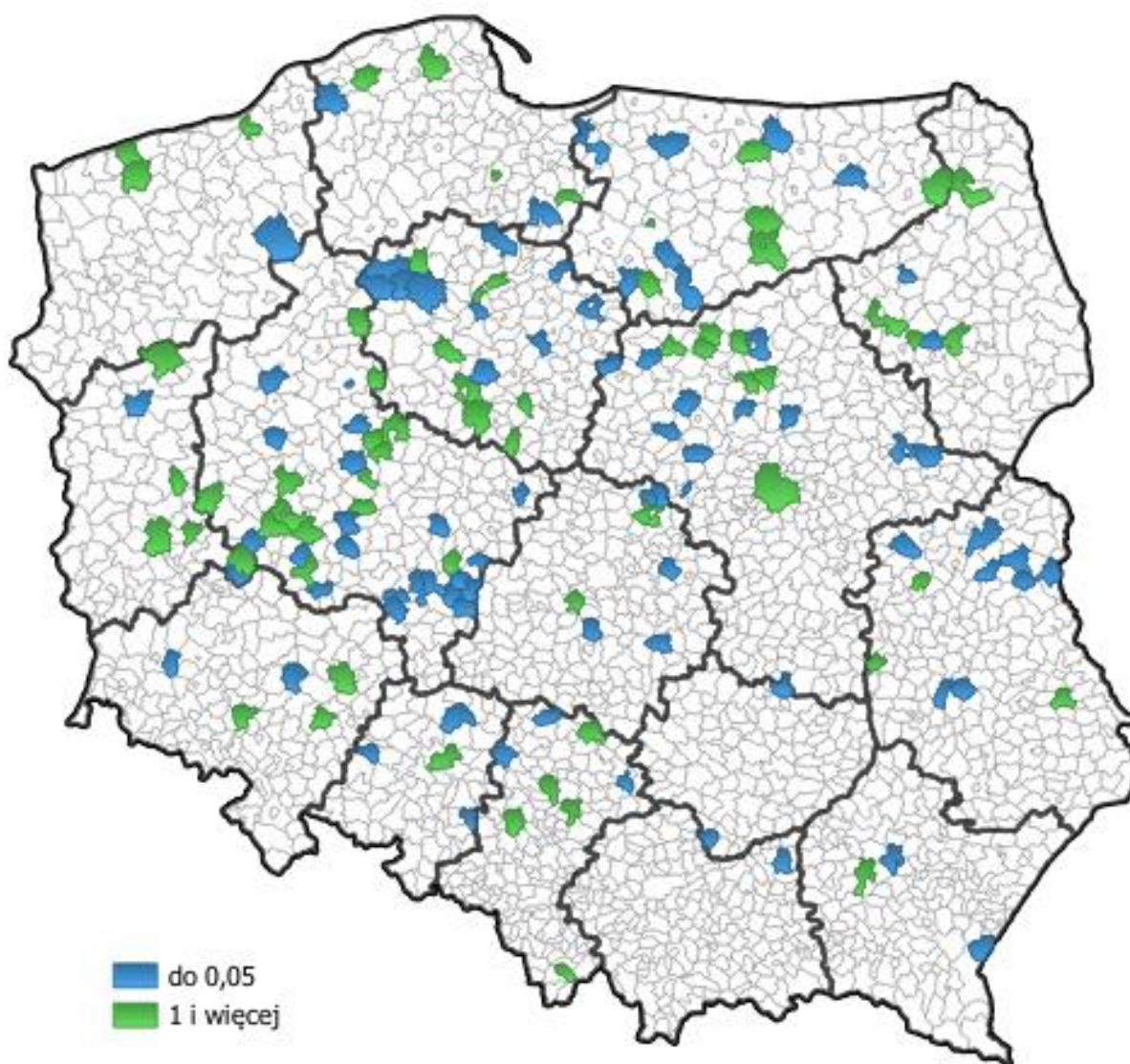
Mapa 9. Wskaźnik efektywności według województw – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Stwierdzono również, że prawie w każdym województwie, oprócz województwa małopolskiego i świętokrzyskiego był niewielki odsetek umów, które osiągnęły wskaźnik powyżej 1. Oznacza to, że korzyści przekraczają koszty. Najwięcej takich umów, które osiągnęły wskaźnik powyżej 1 było w woj. śląskim 11,3% i lubuskim 12,5%, dolnośląskim 9,3%, najmniej w woj. łódzkim 2,3% i podlaskim 5,8%, przy średniej 6,8%. Jak duże jest zróżnicowanie wskaźnika efektywności (rezultatu) wewnątrz województw przedstawia tabela 16. Na tym etapie badań trudno jednoznacznie wskazać główne przyczyny takiej sytuacji. Skrajne przykłady rozmieszczenia wskaźnika efektywności przedstawia mapa 10, gdzie taka sytuacja wystąpiła w bardzo wysokim i bardzo niskim stopniu. Rozszerzenie pytania o czynniki określające powyższą sytuację prowadzi do potrzeby dalszych pogłębionych badań. Przedstawione dane statystyczne z tego zakresu nie dają podstaw do wyjaśnienia powyższej sytuacji – podobnie jak w przypadku najniższego (do 0,05) wskaźnika efektywności tabele 20 i 21 (w załączniku).

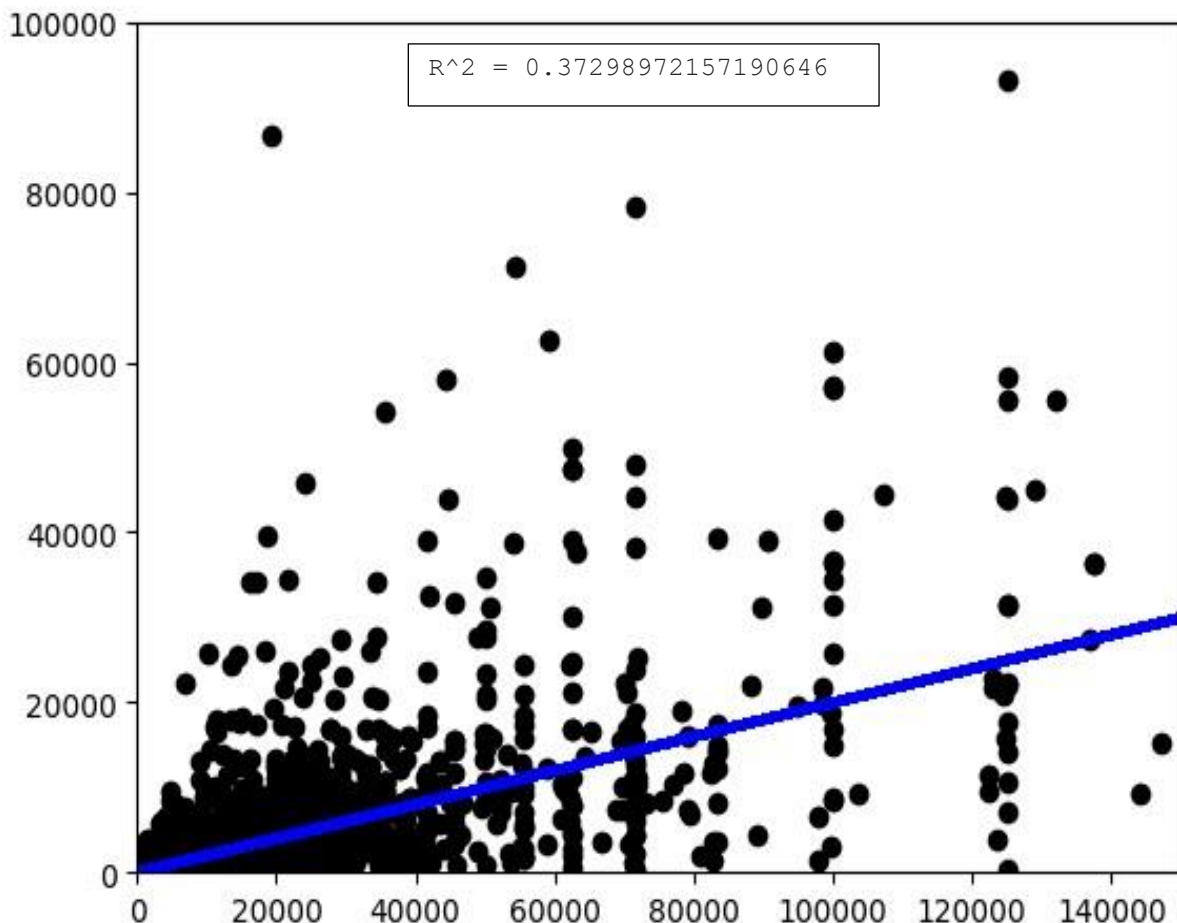
Mapa 10. Skrajne przykłady rozmieszczenia wskaźnika efektywności wybranych umów – łącznie za rok 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Ogólnie należy stwierdzić, że niskie jednostkowe wartości wskaźnika efektywności mogły wynikać, po pierwsze – wskazane efekty były deklarowane przez beneficjenta w pierwszym roku po zrealizowaniu płatności końcowej (środków z PROW). Być może uwzględnienie danych dotyczących wartości dodanej brutto po 3 latach działalności przyniosłoby znacznie lepsze wyniki. Po drugie wyliczony współczynnik determinacji R^2 , który pokazuje jaki procent zmiennej zależnej (wartość dodana brutto) jest wyjaśniona za pomocą zmiennej niezależnej (zrealizowana płatność końcowa), czyli miara siły liniowego związku między danymi empirycznymi. Im większy jest współczynnik determinacji, tym lepiej pasuje do danych empirycznych. Według obliczeń dopasowanie do danych empirycznych wyrażone współczynnikiem determinacji jest na poziomie około 38%. Duża ilość punktów odstających od prostej, świadczy o słabości badanego związku. Oznacza to, że istnieje niewielki poziom zależności pomiędzy zmienną zależną a zmienną niezależną. (wykres 5).

Wykres 5. Zależność pomiędzy wartością dodaną brutto w przeliczeniu na liczbę wykonanych usług (oś odcięta), a zrealizowaną płatnością końcową na 1 usługę (oś rzędna) w deklarowanych umowach roku 2017, 2018 i 2020.

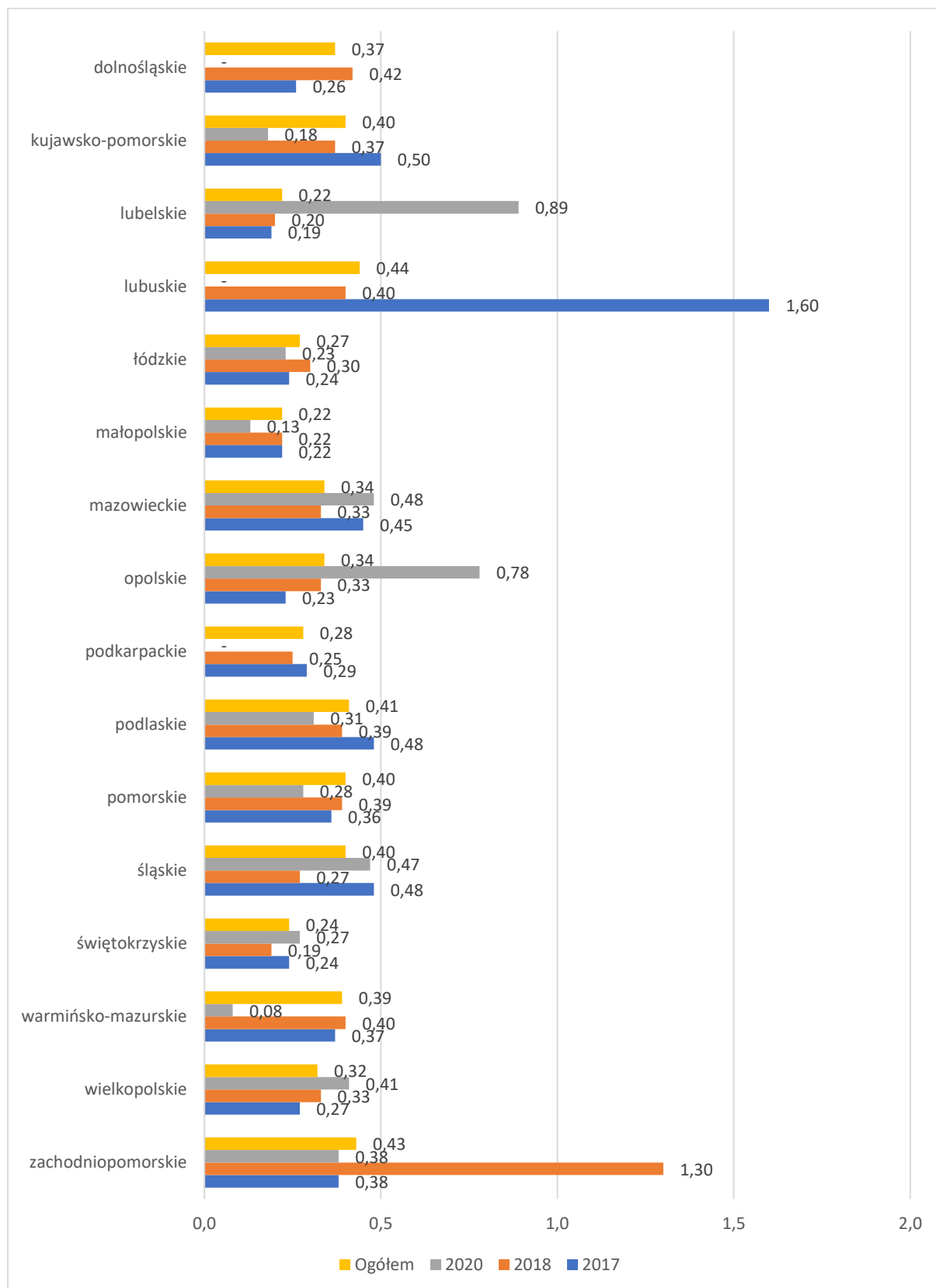
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 16. Podstawowe dane dotyczące wskaźnika efektywności według województw łącznie dla roku 2017, 2018 i 2020

Województwo	Liczba gmin		Liczba umów ze złożoną deklaracją	Wskaźnik efektywności – wartość dodana brutto/ wartość zrealizowanej płatności					
	z podpisaną umową	ze złożoną deklaracją		maksymalny	średni	minimalny	% umów ze wskaźnikiem efektywności powyżej średniej		
							wojewódzkiej	krajowej	wartość max (1)
dolnośląskie	79	28	32	1,58	0,38	0,03	37,5	37,5	9,3
kujawsko-pomorskie	105	51	82	1,98	0,40	0,01	34,1	43,9	8,5
lubelskie	117	44	48	7,14	0,22	0,00	31,2	16,6	6,2
lubuskie	50	25	40	2,04	0,44	0,03	25,0	47,5	12,5
łódzkie	101	53	86	1,33	0,27	0,03	39,5	27,9	2,3
małopolskie	67	23	26	0,86	0,22	0,02	42,3	15,3	-
mazowieckie	155	73	134	1,78	0,34	0,01	36,5	35,8	6,7
opolskie	55	25	30	1,43	0,34	0,01	46,6	46,6	6,6
podkarpackie	51	22	31	1,21	0,28	0,04	38,7	29,0	6,4
podlaskie	74	42	68	1,77	0,41	0,00	44,1	53,0	5,8
pomorskie	64	38	60	4,99	0,38	0,00	35,0	46,6	6,6
śląskie	58	33	44	2,94	0,40	0,03	29,5	31,8	11,3
świętokrzyskie	33	13	24	0,56	0,24	0,00	50,0	25,0	-
warmińsko-mazurskie	78	52	83	3,27	0,39	0,00	37,3	39,7	8,4
wielkopolskie	175	115	222	5,40	0,32	0,01	32,0	26,1	6,7
zachodniopomorskie	64	29	42	2,59	0,43	0,05	30,9	47,6	6,8
POLSKA	1327	666	1052	7,14	0,35	0,00	36,2	35,0	6,8

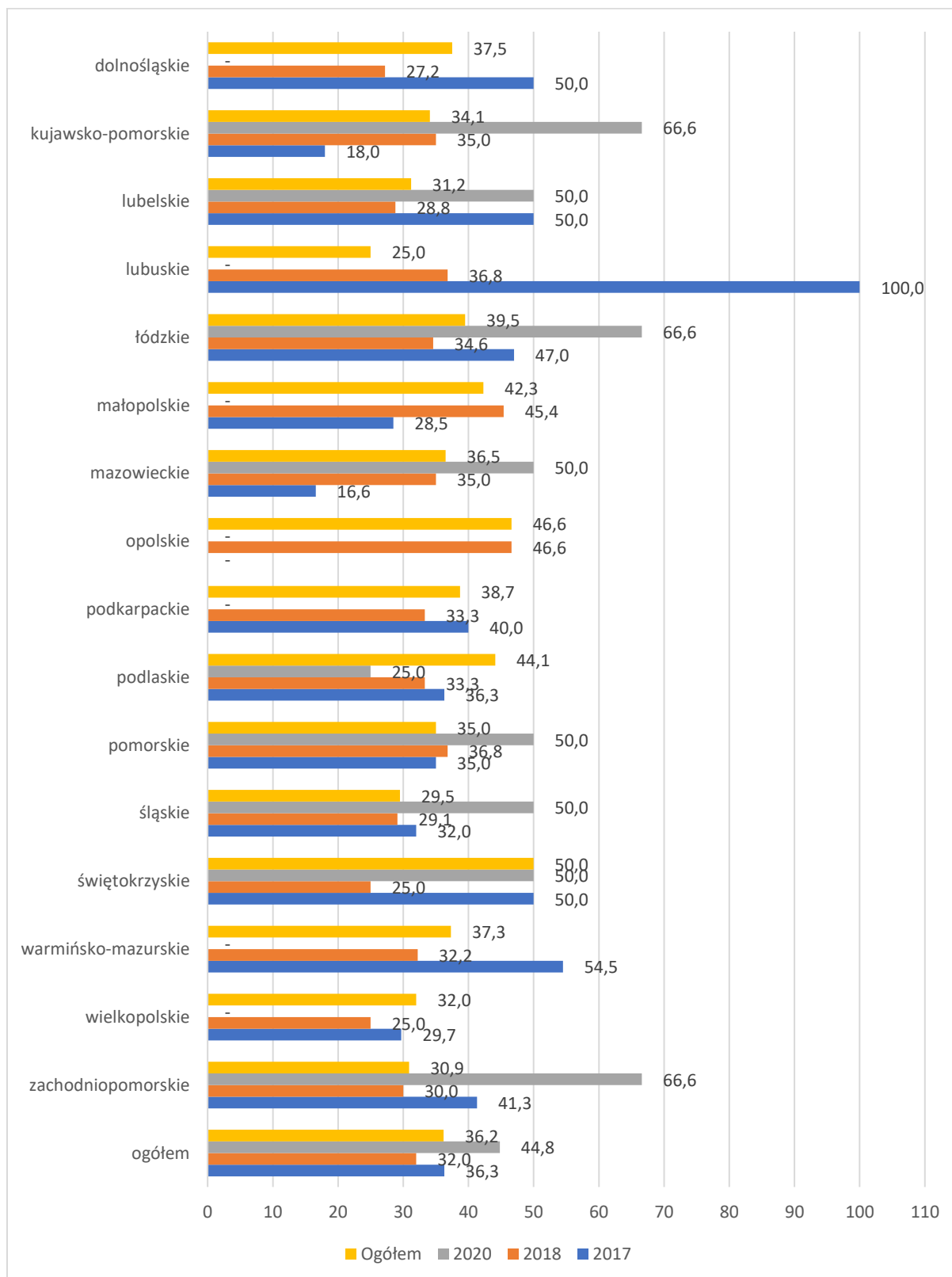
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Wykres 6. Wartość wskaźnika efektywności deklarowanych umów w województwach w roku 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Wykres 7. Odsetek deklarowanych umów o wskaźniku efektywności powyżej średniej wojewódzkiej w roku 2017, 2018 i 2020

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Odpowiedź na pytania ewaluacyjne – podsumowanie

Oceniając efekty interwencji w ramach operacji pn. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” odnośnie wsparcia rozwoju usług rolniczych mających przyczynić się do poprawy wyników gospodarczych, restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych, w szczególności poprzez zwiększenie ich udziału w rynku i zróżnicowania produkcji rolnej, należy zauważyć, że do końca roku 2020 beneficjenci złożyli deklarację (informację) dotyczącą tylko 1052 umów tj. 28,6% podpisanych umów i 36,7% zrealizowanych płatności. Z tego punktu widzenia trudno mówić o wyraźnym wpływie działań realizowanych w ramach tej operacji na polskie rolnictwo. Tym bardziej, że producenci korzystający z usług rolniczych stanowili 17 183 tj. zaledwie promil ogólnej liczby gospodarstw w Polsce, a także dane z monitoringu dotyczyły tylko liczby producentów i ich miejsca zamieszkania - nie otrzymano informacji odnośnie działalności gospodarstw.

Jednak analiza złożonych deklaracji pozwoliła wysunąć pewne wnioski, na podstawie których można prognozować przyszły wpływ usług rolniczych na rozwój gospodarstw rolnych. Również z uwagi na różną liczbę umów w poszczególnych obszarach działalności (niereprezentatywną liczbę) należy podchodzić do wyciąganych wniosków z ostrożnością, a na pełną ocenę należy zaczekać po złożeniu deklaracji przez pozostałych beneficjentów.

Analizę realizowanych umów przeprowadzono w ramach gmin i województw – podając zróżnicowanie, co pozwoliło na porównanie i dokonanie rankingu badanych umów ze względu na efekty uzyskane z wykorzystanych środków publicznych.

Ogólna ocena realizacji operacji w ramach całości procesu badanego pod kątem uzyskanych efektów dotyczyła pytań badawczych wskazanych przez Zamawiającego, z uwzględnieniem kryteriów ewaluacji.

Stwierdzono, że:

- Sposób zdefiniowania beneficjentów był czytelny i nie budzi wątpliwości, jakie podmioty mogą uzyskać dofinansowanie. W definicji podmiotów kwalifikujących się do wsparcia uwzględniono następujące elementy: typ podmiotów, wielkość przedsiębiorstwa (mikro i małe) wielkość finansowego wsparcia tj. 50% kosztów kwalifikowanych, które zostały szczegółowo opisane. Biorąc pod uwagę zróżnicowaną sytuację mikro i małych przedsiębiorstw wątpliwości budzi objęcie ich takimi samymi przepisami i wymaganiami w zakresie warunków udzielania pomocy. Uważa się, że powinno być zróżnicowanie uwzględniające liczbę zatrudnionych – co niewątpliwie miałyby wpływ na efektywność badanej operacji.
- Z uwagi na duże zróżnicowanie rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ujęciu terytorialnym, wydaje się istotne znaczenie miałyby umożliwienie większego wsparcia beneficjentów, którzy rozpoczynają prowadzenie działalności w zakresie usług rolniczych, a także zamieszkują na obszarach, gdzie będą świadczone usługi. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest czynnikiem mogącym pomóc skutecznie oprzeć się procesowi wyludniania wsi. To, że w rolnictwie będzie pracować coraz mniej osób jest zjawiskiem naturalnym, wynika to z rozwoju cywilizacji. Dlatego zwiększenie pracujących w otoczeniu rolnictwa przyczyni się do rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
- Kryteria wyboru projektu do realizacji celów szczegółowych i przekrojowych nakreślone w ramach PROW 2014-2020 zostały poprawnie merytorycznie i logicznie przyjęte. Poprawność merytoryczna i logiczna przyjętych kryteriów dotyczyła głównie kompletności i proporcjonalności - nadając im odpowiednie wagi punktów. Pozwala to na obiektywną ocenę realizowanych działań, które są szczegółowo opisane i mierzalne. Z tego wynika, że są w pełni uzasadnione i spójne. Dobrze wpisują się w cele podnoszące konkurencyjność gospodarstw w

kontekście zidentyfikowanych obszarów problemowych. Z punktu widzenia prowadzonej analizy, szczególnie istotne było też określenie systemu wdrażania wsparcia tej formy działalności.

Natomiast w zakresie kompletności zwrócono uwagę, że w zbyt małym stopniu podkreślono zróżnicowanie przestrzeni w aspekcie społeczno-gospodarczym, a także nie uwzględniono zróżnicowanej sytuacji ekonomicznej MSP. Nie ulega wątpliwości, że sytuacja społeczno-gospodarcza niektórych obszarów, a także sytuacja finansowa głównie mikroprzedsiębiorstw stanowi pewną barierę o staranie się o wsparcie tej formy działalności. W zakresie kryterium należałoby w większym stopniu uzupełnić o sytuację dotyczącą rozwoju przedsiębiorczości z uwzględnieniem działalności na rzecz rolnictwa, sytuacji demograficznej i sytuacji na rynku pracy, a także sytuacji finansowej gmin:

- Zakres kosztów kwalifikowanych oceniono pozytywnie, zostały właściwie dobrane do operacji, uwzględniono koszty inwestycji związane z innowacyjnością i ochroną środowiska, co sprzyja rozwojowi nowoczesnych usług rolniczych i w efekcie ułatwi dostęp gospodarstwom rolnym (zwłaszcza małym) do nowych technologii. W konsekwencji przełoży się na poprawę ich konkurencyjności. Cele innowacyjne były stosunkowo częściej deklarowane przez beneficjenta niż cele środowiskowe.
- Z uwagi na wpływ tej formy działalności w rozwoju obszarów wiejskich, a także duże zainteresowanie potencjalnych beneficjentów - należy uznać za niewłaściwy podział środków na analizowaną operację. Nie ma problemu z wykorzystaniem przyznanych środków, gdyż zainteresowanie działaniem jest bardzo wysokie, dwukrotnie wyższe niż przyznane środki. W analizowanej operacji nie występował typowy podział środków – wydzielono tylko limit środków dla woj. mazowieckiego i pozostałych województw, ale nie miało to wpływu na odrzucenie wniosków. Ostatecznie w rozporządzeniu z 14 września 2023 r. (Dz.U. 2023 poz. 1934) zrezygnowano również z tego podziału środków i ustalono tylko limit krajowy.
- Różnice między liczbą złożonych wniosków a liczbą zawartych umów świadczą o dużym zainteresowaniu beneficjentów w podejmowaniu działań w zakresie usług rolniczych. Beneficjent realizuje działalność wg zatwierdzonego biznesplanu, w którym została określona wartość pomocy tj. 50% kosztów kwalifikowanych (ustalona w rozporządzeniu Ministra). W kontekście kosztów całkowitych zrealizowana płatność końcowa stanowi średnio około 40%.
- Efekty realizacji operacji zostały przedstawione za pomocą wskaźników produktu i wskaźnika efektywności. Zostały one wyliczone w oparciu o dane z monitoringu ARiMR. W analizowanej liczbie umów 1 052 przedstawione wskaźniki charakteryzują się dużym zróżnicowaniem. Trudno jednoznacznie wskazać przyczyny tych różnic. Analizując te wskaźniki w kontekście wartości kosztów całkowitych operacji, kosztów kwalifikowanych czy rodzaju prowadzonej działalności – nie stwierdzono wyraźnej zależności.
- Realizacja operacji przyczyni się do poprawy wyników gospodarczych podmiotów (w tym gospodarstw), nie tylko objętych wsparciem, co należy uznać za efekt bezpośredni, lecz też korzystających z ich usług, co należy uznać za efekt pośredni. Wśród uzyskanych efektów pośrednich rolnicy uzyskują poprawę warunków i bezpieczeństwo pracy w gospodarstwach oraz możliwość przestawienia się na produkcję ekologiczną. Efekt ten zostanie osiągnięty dzięki rozszerzeniu zakresu świadczonych usług przez podmioty objęte wsparciem (co przełoży się na wzrost ilości świadczonych usług, przychodów i tym samym wyników gospodarczych) oraz możliwości zastosowania najnowszych rozwiązań technicznych i technologicznych przez gospodarstwa korzystające z ich usług (co potencjalnie może poprawić osiągane wyniki produkcyjne i tym samym wyniki gospodarcze). Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw przyczyni się do zwiększenia uczestnictwa na rynku, zróżnicowaniu produkcji rolnej, obniżenia kosztów

produkcji, a tym samym do zwiększenia liczby konkurencyjnych gospodarstw. Podstawą ich rozwoju są jednak ułatwiony dostęp do usługodawców świadczących usługi unowocześniające metody produkcji i poprawiające opłacalność produkcji. Ponadto operacja ta powinna doprowadzić do rozwoju działalności pozarolniczej na terenach wiejskich. Pierwszy nabór wniosków wskazuje na bardzo duże zainteresowanie działaniem, więc zamierzone cele powinny zostać osiągnięte.

Ogólnie należy stwierdzić, że uzyskane wskaźniki zarówno w analizie dokonań beneficjentów, jak i w analizie sytuacji finansowej beneficjentów nie budzą obaw o kontynuowanie tej operacji. Obrane kierunki wsparcia usług rolniczych w pełni zostały zaakceptowane przez producentów, czyli podmiot świadczący usługi rolnicze obrał odpowiedni kierunek rozwoju działalności. Natomiast niskie wartości wskaźnika efektywności należy częściowo tłumaczyć tym, że beneficjanci przedstawiali deklarowane w przypadku wartości dodanej brutto w pierwszym roku po zrealizowaniu płatności końcowej. A przeprowadzona analiza zależności pomiędzy wartością dodaną brutto na 1 usługę a zrealizowaną płatnością końcową na 1 usługę w niewielkim stopniu wyjaśniała tę zależność. Być może oparcie wskaźnika efektywności o wartość dodaną brutto po trzech latach działalności przyniosłoby lepsze wyniki.

Należy dodać, że przeprowadzona analiza efektywności pokazała, że w przypadku wsparcia udzielonej przedsiębiorczości został wprowadzony mechanizm, który gwarantował efektywność kosztową, czyli odejście od pełnego dofinansowania realizacji projektu. Beneficjenci musieli zainwestować własne środki, co gwarantowało, że środki publiczne nie były wydatkowane na działalność nie generującą wartości dodanej dla przedsiębiorcy.

Wobec przedstawionych wniosków ewaluacyjnych można sformułować pewne rekomendacje dla przyszłych działań w ramach PS WPR – na szczeblu zarówno centralnym, jak i regionalnym – nastawione na stymulowanie rozwoju usług rolniczych. Powinny one dotyczyć:

- Zwiększenia środków finansowych i oparcie zarządzania nimi na standardzie zintegrowanym (uwzględniając inne działy gospodarki), a nie tylko sektorowym. Wpłynie to na zwiększenie rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
- Aktywnej polityki regionalnej skierowanej do obszarów o słabym rozwoju przedsiębiorczości z zakresu usług rolniczych, aby dać im szansę wykorzystania endogenicznego potencjału rozwojowego.
- Zapewnienie właściwych instrumentów wsparcia oraz wygenerowania odpowiednich środków na finansowanie działań dostosowujących gospodarstwa do rosnących wymagań europejskich, czy światowych.

Ogólnie należy stwierdzić, że efekty realizacji operacji pt. „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” należy ocenić pozytywnie. Dzięki takiemu przedsięwzięciu znacząco wzbogacona została oferta usług rynkowych, wzrosła liczba producentów korzystających z usług oraz wpłynęło to na postępującą serwicyzację gospodarki, czyli zwiększenie roli usług zarówno w strukturze zatrudnienia, jak i w tworzeniu wartości dodanej brutto.

ZAŁĄCZNIK

Tabela 17a. Całkowity koszt operacji* wg województw – wartość ogółem

	2017	2018	2020	2021	2022	RAZEM
Dolnośląskie	1 968 183	21 793 110	9 724 658	19 253 623	31 148 872	83 888 446
Kujawsko-pomorskie	9 418 461	40 982 756	38 455 519	48 356 095	59 651 447	196 864 277
Lubelskie	.	27 892 118	39 984 434	122 183 956	8 998 193	199 058 702
Lubuskie	.	30 934 683	10 082 935	9 583 509	26 669 555	77 270 682
Łódzkie	38 945 513	52 091 786	48 742 693	86 256 455	37 692 963	263 729 409
Małopolskie	6 492 534	4 914 931	16 687 973	18 179 327	22 382 040	68 656 805
Mazowieckie	8 484 160	124 092 930	46 589 365	109 225 345	110 696 327	399 088 127
Opolskie	1 254 600	20 516 392	14 656 080	19 950 987	24 858 257	81 236 317
Podkarpackie	10 477 478	6 418 231	16 050 674	11 309 309	12 215 414	56 471 106
Podlaskie	2 945 936	32 155 278	30 238 768	53 583 010	46 330 421	165 253 413
Pomorskie	18 285 787	38 363 857	32 310 809	15 678 025	22 170 110	126 808 586
Śląskie	11 142 702	9 647 509	23 517 894	38 575 486	7 132 520	90 016 111
Świętokrzyskie	17 984 604	6 663 033	12 726 606	12 362 135	1 994 190	51 730 569
Warmińsko-mazurskie	18 498 794	92 507 693	31 464 626	35 395 175	45 186 195	223 052 483
Wielkopolskie	17 171 267	180 074 731	47 524 122	54 279 492	123 162 143	422 211 755
Zachodniopomorskie	22 612 568	13 787 110	26 582 178	40 305 969	8 771 098	112 058 923
Ogółem	185 682 587	702 836 147	445 339 334	694 477 899	589 059 745	2 617 395 712

* Całkowity koszt operacji przedstawia wszystkie wydatki, które beneficjent poniósł podczas realizacji

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 17b. Całkowity koszt operacji wg województw – wartość średnia

	2017	2018	2020	2021	2022	RAZEM
Dolnośląskie	984 092	1 281 948	1 389 237	1 375 259	1 297 870	1 310 757
Kujawsko-pomorskie	1 345 494	1 205 375	1 039 338	1 272 529	1 355 715	1 230 402
Lubelskie	.	1 115 685	1 025 242	1 472 096	1 285 456	1 292 589
Lubuskie	.	1 145 729	1 120 326	1 369 073	1 212 252	1 188 780
Łódzkie	1 145 456	1 183 904	1 133 551	1 165 628	1 299 757	1 177 363
Małopolskie	1 298 507	982 986	1 042 998	1 298 523	1 017 365	1 107 368
Mazowieckie	1 060 520	1 088 534	1 194 599	1 200 279	1 366 621	1 198 463
Opolskie	1 254 600	1 079 810	1 332 371	1 534 691	1 308 329	1 289 465
Podkarpackie	952 498	1 283 646	1 070 045	942 442	1 017 951	1 026 747
Podlaskie	981 979	1 148 403	1 259 949	1 190 734	1 187 960	1 188 873
Pomorskie	1 406 599	1 198 871	1 346 284	1 306 502	1 478 007	1 320 923
Śląskie	1 012 973	1 378 216	940 716	1 244 371	1 018 931	1 111 310
Świętokrzyskie	1 057 918	1 332 607	1 060 551	1 030 178	997 095	1 077 720
Warmińsko-mazurskie	1 321 342	1 217 206	983 270	1 361 353	1 255 172	1 212 242
Wielkopolskie	1 010 075	1 078 292	969 880	1 064 304	1 161 907	1 082 594
Zachodniopomorskie	1 130 628	1 148 926	1 155 747	1 259 562	1 461 850	1 204 935
Ogółem	1 139 157	1 139 119	1 099 603	1 251 312	1 250 658	1 183 806

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 17c. Całkowity koszt operacji wg województw – wartość minimalna

	2017	2018	2020	2021	2022	RAZEM
Dolnośląskie	659 463	726 559	1 053 466	174 660	579 222	174 660
Kujawsko-pomorskie	1 191 777	270 969	125 460	209 654	619 518	125 460
Lubelskie	.	328 914	155 558	350 550	1 187 570	155 558
Lubuskie	.	312 921	331 460	762 835	271 956	271 956
Łódzkie	367 535	153 750	143 910	199 576	990 150	143 910
Małopolskie	953 712	229 850	362 850	799 500	130 380	130 380
Mazowieckie	124 680	168 387	100 860	177 890	167 013	100 860
Opolskie	1 254 600	245 385	1 113 150	1 342 693	186 501	186 501
Podkarpackie	319 554	1 089 411	163 590	164 205	289 665	163 590
Podlaskie	310 292	215 142	409 942	147 600	150 385	147 600
Pomorskie	278 626	400 138	313 242	379 824	279 431	278 626
Śląskie	169 709	519 675	142 680	278 639	174 414	142 680
Świętokrzyskie	402 948	1 230 000	332 100	103 630	298 820	103 630
Warmińsko-mazurskie	530 130	480 373	138 990	493 529	113 160	113 160
Wielkopolskie	140 343	206 150	136 382	123 000	86 100	86 100
Zachodniopomorskie	223 614	671 500	201 745	330 870	1 208 106	201 745
Ogółem	124 680	153 750	100 860	103 630	86 100	86 100

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 17d. Całkowity koszt operacji wg województw – wartość maksymalna

	2017	2018	2020	2021	2022	RAZEM
Dolnośląskie	1 308 720	1 650 014	1 909 206	2 046 720	2 022 120	2 046 720
Kujawsko-pomorskie	1 613 610	1 966 893	1 722 000	2 667 825	2 007 158	2 667 825
Lubelskie	.	1 488 905	1 599 000	16 674 645	1 389 900	16 674 645
Lubuskie	.	2 046 720	1 357 797	1 918 800	1 968 000	2 046 720
Łódzkie	1 987 557	1 869 600	1 846 600	1 698 015	1 932 169	1 987 557
Małopolskie	1 824 865	1 528 767	2 016 853	2 026 216	2 060 250	2 060 250
Mazowieckie	1 394 574	2 077 394	2 560 503	1 866 200	12 300 000	12 300 000
Opolskie	1 254 600	2 370 227	1 637 354	2 004 900	3 264 102	3 264 102
Podkarpackie	1 291 500	1 420 802	1 571 940	1 514 108	1 466 867	1 571 940
Podlaskie	1 389 900	1 586 700	2 985 970	2 146 854	2 509 200	2 985 970
Pomorskie	2 252 861	2 265 087	2 635 858	1 823 475	3 484 162	3 484 162
Śląskie	2 024 426	1 852 057	1 445 250	2 062 233	1 771 200	2 062 233
Świętokrzyskie	1 662 960	1 517 820	1 495 680	1 713 390	1 695 370	1 713 390
Warmińsko-mazurskie	2 447 700	1 789 143	1 906 500	2 779 140	1 906 500	2 779 140
Wielkopolskie	1 639 098	2 563 256	1 637 023	1 675 260	2 639 521	2 639 521
Zachodniopomorskie	1 685 100	2 046 720	2 286 570	2 663 742	1 860 990	2 663 742
Ogółem	2 447 700	2 563 256	2 985 970	16 674 645	12 300 000	16 674 645

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 18a. Wartość dodana brutto z pierwszego roku obrotowego po złożeniu wniosku o płatność końcową – ogółem (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj. 1052)

	Wartość dodana brutto ogółem			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	981 141	4 484 371	-	5 465 512
Kujawsko-pomorskie	4 651 701	9 027 969	143 946	13 823 616
Lubelskie	199 524	3 611 321	507 327	4 318 171
Lubuskie	789 062	6 675 373	-	7 464 435
Łódzkie	3 657 579	6 629 709	343 992	10 631 280
Małopolskie	1 229 897	759 387	20 097	2 009 382
Mazowieckie	2 106 387	16 352 811	324 741	18 783 939
Opolskie	88 088	3 722 279	390 689	4 201 056
Podkarpackie	2 625 838	694 005	-	3 319 842
Podlaskie	4 329 418	7 044 119	506 030	11 879 567
Pomorskie	3 407 259	6 635 640	284 930	10 327 829
Śląskie	4 172 146	1 688 297	374 731	6 235 174
Świętokrzyskie	1 508 991	368 059	523 715	2 400 765
Warmińsko-mazurskie	1 771 752	12 364 731	42 121	14 178 604
Wielkopolskie	3 776 009	24 589 541	88 635	28 454 185
Zachodniopomorskie	4 075 296	3 210 657	469 144	7 755 097
Ogółem	39 370 088	107 858 268	4 020 098	151 248 455

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 18b. Wartość dodana brutto z pierwszego roku obrotowego po złożeniu wniosku o płatność końcową – średnia (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj.1052)

	Średnia wartość dodana brutto			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	98 114	203 835	-	170 797
Kujawsko-pomorskie	211 441	158 385	47 982	168 581
Lubelskie	99 762	80 252	253 664	88 126
Lubuskie	789 062	175 668	-	191 396
Łódzkie	107 576	135 300	114 664	123 620
Małopolskie	87 850	69 035	20 097	77 284
Mazowieckie	175 532	136 273	162 370	140 179
Opolskie	88 088	132 939	390 689	140 035
Podkarpackie	105 034	115 667	-	107 092
Podlaskie	196 792	167 717	126 508	174 700
Pomorskie	170 363	174 622	142 465	172 130
Śląskie	166 886	99 312	187 365	141 708
Świętokrzyskie	94 312	92 015	130 929	100 032
Warmińsko-mazurskie	161 068	174 151	42 121	170 827
Wielkopolskie	102 054	133 639	88 635	128 172
Zachodniopomorskie	140 527	321 066	156 381	184 645
Ogółem	140 107	145 362	138 624	143 772

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 18c. Wartość dodana brutto z pierwszego roku obrotowego po złożeniu wniosku o płatność końcową – minimalna (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj.1052)

	Minimalna wartość dodana brutto			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	18 665	14 408	-	14 408
Kujawsko-pomorskie	6 810	2 616	27 317	2 616
Lubelskie	84 254	998	8 813	998
Lubuskie	789 062	15 000	-	15 000
Łódzkie	14 969	13 597	65 692	13 597
Małopolskie	26 400	10 755	20 097	10 755
Mazowieckie	15 510	2 842	143 508	2 842
Opolskie	88 088	5 029	390 689	5 029
Podkarpackie	13 050	36 640	-	13 050
Podlaskie	42 336	4 861	470	470
Pomorskie	12 143	956	127 282	956
Śląskie	13 392	15 300	185 786	13 392
Świętokrzyskie	1 614	47 988	82 387	1 614
Warmińsko-mazurskie	2 058	2 137	42 121	2 058
Wielkopolskie	15 230	3 959	88 635	3 959
Zachodniopomorskie	7 098	13 635	140 499	7 098
Ogółem	1 614	956	470	470

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 18d. Wartość dodana brutto z pierwszego roku obrotowego po złożeniu o płatność końcową – maksymalna (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj.1052)

	Maksymalna wartość dodana brutto			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	235 345	792 460	-	792 460
Kujawsko-pomorskie	900 095	981 596	77 579	981 596
Lubelskie	115 270	501 653	498 514	501 653
Lubuskie	789 062	534 478	-	789 062
Łódzkie	264 800	637 286	147 740	637 286
Małopolskie	171 943	200 000	20 097	200 000
Mazowieckie	680 000	889 377	181 233	889 377
Opolskie	88 088	472 454	390 689	472 454
Podkarpackie	342 782	309 060	-	342 782
Podlaskie	491 151	665 120	272 321	665 120
Pomorskie	501 452	595 142	157 648	595 142
Śląskie	952 494	262 417	188 945	952 494
Świętokrzyskie	268 324	139 874	181 326	268 324
Warmińsko-mazurskie	358 503	919 894	42 121	919 894
Wielkopolskie	307 802	843 378	88 635	843 378
Zachodniopomorskie	383 404	928 958	177 372	928 958
Ogółem	952 494	981 596	498 514	981 596

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 19a. Zrealizowana wartość końcowa operacji – ogółem (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj. 1052)

	Ogółem- zrealizowana wartość końcowa			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	3 768 783	10 625 154		14 393 937
Kujawsko-pomorskie	9 125 788	24 327 207	776 500	34 229 494
Lubelskie	1 000 000	18 053 625	569 860	19 623 485
Lubuskie	500 000	16 506 304		17 006 304
Łódzkie	15 332 704	22 095 730	1 499 900	38 928 334
Małopolskie	5 542 280	3 496 355	153 803	9 192 437
Mazowieckie	4 715 062	49 339 208	673 571	54 727 841
Opolskie	382 500	11 309 193	500 000	12 191 693
Podkarpackie	8 936 445	2 781 200		11 717 645
Podlaskie	9 045 126	18 248 588	1 599 358	28 893 072
Pomorskie	9 529 753	16 967 137	1 000 000	27 496 889
Śląskie	8 703 639	6 188 374	791 000	15 683 013
Świętokrzyskie	6 197 338	1 911 927	1 918 110	10 027 374
Warmińsko-mazurskie	4 788 450	31 016 384	500 000	36 304 834
Wielkopolskie	14 064 929	72 810 890	214 494	87 090 312
Zachodniopomorskie	10 782 638	2 458 350	1 226 857	14 467 844
Ogółem	112 415 431	308 135 622	11 423 452	431 974 504

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 19b. Zrealizowana wartość końcowa operacji – średnia (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj. 1052)

	Średnia zrealizowana wartość końcowa			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	376 878	482 962		449 811
Kujawsko-pomorskie	414 809	426 793	258 833	417 433
Lubelskie	500 000	401 192	284 930	400 479
Lubuskie	500 000	434 376		436 059
Łódzkie	450 962	450 933	499 967	452 655
Małopolskie	395 877	317 850	153 803	353 555
Mazowieckie	392 922	411 160	336 786	408 417
Opolskie	382 500	403 900	500 000	406 390
Podkarpackie	357 458	463 533		377 989
Podlaskie	411 142	434 490	399 840	424 898
Pomorskie	476 488	446 504	500 000	458 281
Śląskie	348 146	364 022	395 500	356 432
Świętokrzyskie	387 334	477 982	479 527	417 807
Warmińsko-mazurskie	435 314	436 850	500 000	437 408
Wielkopolskie	380 133	403 846	214 494	399 041
Zachodniopomorskie	371 815	409 725	408 952	380 733
Ogółem	400 055	419 556	393 912	413 618

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 19c. Zrealizowana wartość końcowa operacji – minimalna (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj. 1052)

	Minimalna zrealizowana wartość			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	86 500	300 000		86 500
Kujawsko-pomorskie	158 000	40 750	54 500	40 750
Lubelskie	500 000	36 450	69 860	36 450
Lubuskie	500 000	125 250		125 250
Łódzkie	149 404	55 350	499 900	55 350
Małopolskie	209 950	39 945	153 803	39 945
Mazowieckie	50 683	78 400	246 500	50 683
Opolskie	382 500	97 800	500 000	97 800
Podkarpackie	141 375	343 750		141 375
Podlaskie	98 203	127 135	168 768	98 203
Pomorskie	105 763	115 845	500 000	105 763
Śląskie	68 988	120 000	291 000	68 988
Świętokrzyskie	153 750	417 500	443 110	153 750
Warmińsko-mazurskie	185 375	161 250	500 000	161 250
Wielkopolskie	57 050	65 000	214 494	57 050
Zachodniopomorskie	38 000	256 850	356 491	38 000
Ogółem	38 000	36 450	54 500	36 450

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 19d. Zrealizowana wartość końcowa operacji – maksymalna (dotyczy umów ze złożoną deklaracją tj.1052)

	Maksymalna zrealizowana wartość			
	2017	2018	2020	RAZEM
Dolnośląskie	500 000	500 000		500 000
Kujawsko-pomorskie	500 000	500 000	375 000	500 000
Lubelskie	500 000	500 000	500 000	500 000
Lubuskie	500 000	500 000		500 000
Łódzkie	1 000 000	500 000	500 000	1 000 000
Małopolskie	500 000	500 000	153 803	500 000
Mazowieckie	500 000	500 000	427 071	500 000
Opolskie	382 500	500 000	500 000	500 000
Podkarpackie	500 000	500 000		500 000
Podlaskie	539 634	500 000	500 000	539 634
Pomorskie	500 000	500 000	500 000	500 000
Śląskie	500 000	500 000	500 000	500 000
Świętokrzyskie	500 000	500 000	500 000	500 000
Warmińsko-mazurskie	500 000	500 000	500 000	500 000
Wielkopolskie	500 000	500 000	214 494	500 000
Zachodniopomorskie	500 000	500 000	438 610	500 000
Ogółem	1 000 000	500 000	500 000	1 000 000

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Tabela 20. Podstawowe dane empiryczne charakteryzujące umowy ze złożoną deklaracją tj.1052 o wskaźniku efektywności do 0,05.

	l.p.	Całkowity koszt operacji	Zrealizowana płatność końcowa	Wartość dodana brutto	Liczba producentów	Liczba wykonanych usług
dolnośląskie	1	1 378 830,00	500 000,00	16 283,93	5	8
	2	1 196 667,00	455 000,00	14 408,07	3	550
kujawsko-pomorskie	1	389 910,00	158 000,00	8 279,47	6	7
	2	1 434 180,00	490 000,00	25 067,45	5	10
	3	1 307 423,58	494 325,00	22 635,86	5	7
	4	1 152 721,56	447 879,00	19 820,60	4	119
	5	1 842 530,00	500 000,00	17 914,50	1	2
	6	1 400 970,00	499 500,00	17 410,69	16	34
	7	1 096 545,00	415 000,00	12 100,00	7	12
	8	1 414 500,00	488 000,00	9 731,11	17	27
	9	861 000,00	350 000,00	6 809,54	6	7
	10	535 050,00	213 750,00	3 149,00	20	424
lubelskie	1	1 488 905,00	499 500,00	21 858,00	43	79
	2	1 151 280,00	435 250,00	18 416,00	16	37
	3	1 273 419,00	500 000,00	19 740,38	44	75
	4	1 340 700,00	500 000,00	19 300,00	25	25
	5	1 061 793,15	378 759,50	11 543,57	10	20
	6	1 241 439,00	500 000,00	8 812,80	1	1
	7	1 288 201,14	500 000,00	3 193,80	12	14
	8	1 404 414,00	500 000,00	998,49	5	7
lubuskie	1	2 046 720,00	500 000,00	26 486,51	2	2
	2	1 230 717,09	500 000,00	15 000,00	5	7
łódzkie	1	849 425,70	345 295,00	18 600,00	16	27
	2	1 401 585,00	500 000,00	24 700,00	15	22
	3	1 280 553,00	500 000,00	20 718,38	10	12
	4	1 230 000,00	500 000,00	14 968,80	3	9
	5	1 230 000,00	500 000,00	13 597,00	7	13
małopolskie	1	1 300 725,00	500 000,00	10 755,37	7	12
mazowieckie	1	493 722,00	200 550,00	10 929,60	3	3
	2	871 442,70	353 300,00	19 170,00	5	6
	3	1 281 884,36	496 636,50	22 104,55	5	6
	4	1 435 410,00	500 000,00	14 200,00	3	3
	5	1 231 881,62	500 000,00	14 000,00	5	58
	6	668 800,00	275 000,00	4 519,00	5	6
	7	1 303 800,00	500 000,00	7 186,00	16	20
	8	1 158 793,00	440 250,00	4 247,47	15	73
	9	1 336 395,00	500 000,00	4 190,76	11	13
	10	1 234 473,00	482 500,00	3 705,01	8	25

	11	1 130 985,00	459 750,00	2 841,67	61	158
opolskie	1	879 323,31	357 448,50	16 716,00	4	60
	2	1 283 670,84	499 999,00	17 787,33	12	13
	3	1 346 235,00	500 000,00	5 028,70	2	3
podkarpackie	1	665 430,00	267 500,00	13 050,00	1	3
	2	1 034 313,15	418 061,00	18 207,05	10	14
podlaskie	1	1 496 295,00	500 000,00	4 861,26	7	3
	2	1 248 450,00	495 590,00	470,00	30	118
pomorskie	1	1 251 729,72	500 000,00	21 546,00	4	8
	2	1 394 205,00	500 000,00	956,00	4	4
śląskie	1	1 850 719,50	500 000,00	21 960,78	2	6
	2	1 311 180,00	500 000,00	15 300,00	4	48
	3	1 408 350,00	487 500,00	14 740,96	40	45
świętokrzyskie	1	1 378 215,00	500 000,00	18 436,30	14	17
	2	967 210,50	336 262,50	1 614,41	4	15
warmińsko-mazurskie	1	1 275 357,48	500 000,00	17 400,00	2	9
	2	1 314 993,00	494 325,00	15 811,00	3	4
	3	1 231 488,30	497 250,00	9 197,00	3	6
	4	1 789 143,24	490 000,00	7 003,38	5	5
	5	1 333 320,00	500 000,00	5 000,00	2	2
	6	843 329,82	331 650,00	2 137,00	4	9
	7	1 342 545,00	500 000,00	2 057,50	2	7
wielkopolskie	1	941 319,00	363 750,00	18 430,00	27	38
	2	745 257,00	302 914,00	15 346,98	3	26
	3	1 396 050,00	500 000,00	25 019,81	5	9
	4	902 167,00	298 476,50	14 122,85	2	52
	5	1 491 375,00	500 000,00	22 504,06	15	54
	6	921 885,00	374 750,00	15 906,19	8	7
	7	320 661,00	130 350,00	5 466,77	3	10
	8	1 440 822,00	499 500,00	20 757,85	11	34
	9	1 273 062,30	500 000,00	19 793,01	9	16
	10	697 164,00	244 125,00	9 434,26	3	16
	11	513 402,00	208 700,00	7 065,22	16	101
	12	615 615,00	235 000,00	7 853,33	48	53
	13	1 216 470,00	499 000,00	15 574,63	2	5
	14	1 227 540,00	499 000,00	15 378,20	8	25
	15	1 222 620,00	479 100,00	14 234,51	30	41
	16	1 236 150,00	500 000,00	14 377,59	9	9
	17	1 335 485,00	500 000,00	13 859,37	10	18
	18	1 328 400,00	485 000,00	11 705,68	6	6
	19	1 070 530,00	430 140,00	9 727,85	4	8
	20	1 230 000,00	499 500,00	7 791,56	4	7
	21	1 216 470,00	494 500,00	6 754,00	4	12

	22	1 112 535,00	452 250,00	6 098,54	29	45
	23	1 307 244,00	492 600,00	4 831,52	14	16
	24	1 353 000,00	498 500,00	4 250,43	20	20
	25	1 280 430,00	500 000,00	3 959,00	5	8
zachodniopomorskie	1	614 754,00	253 650,00	7 098,12	2	6

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

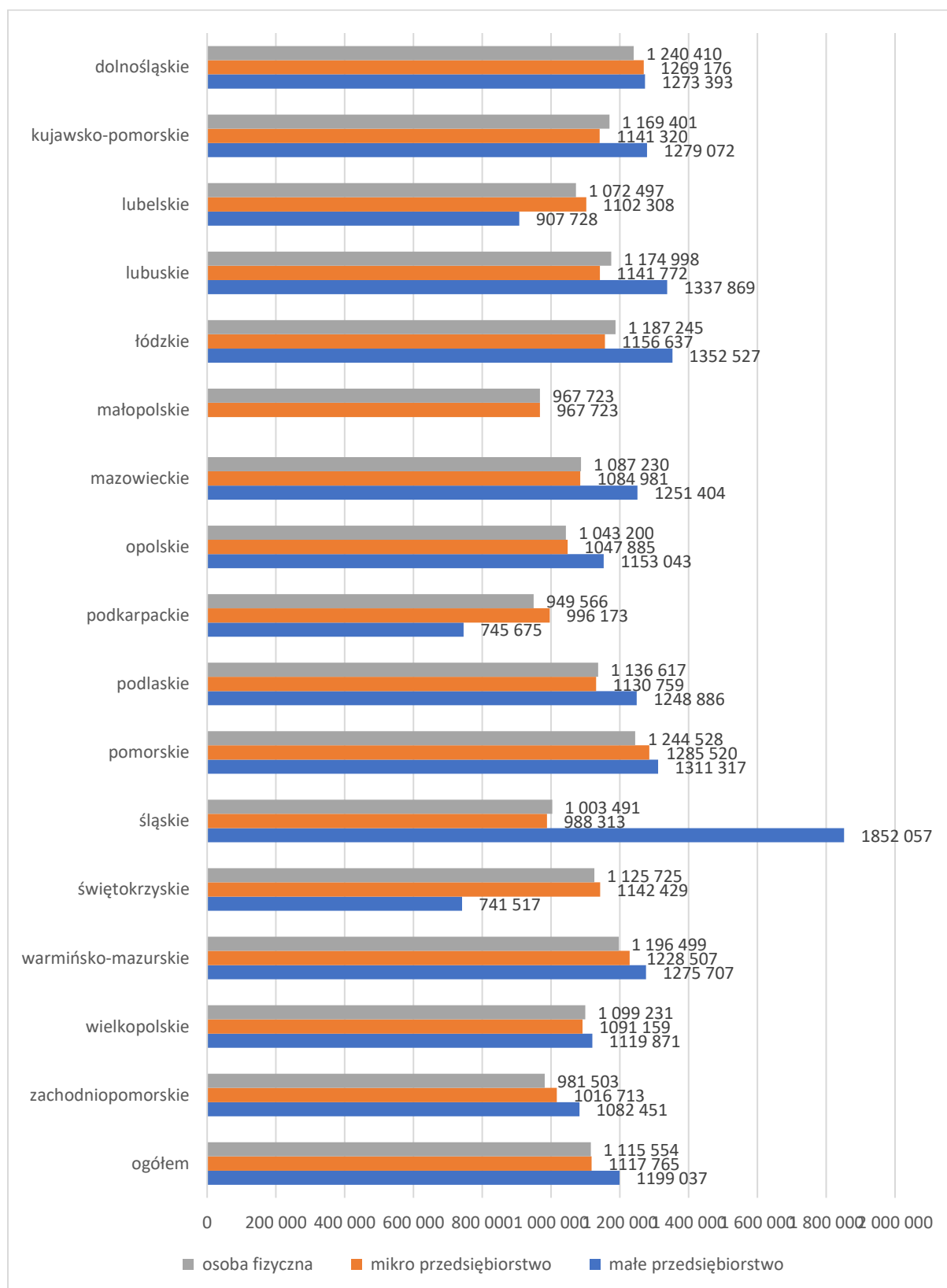
Tabela 21. Podstawowe dane empiryczne charakteryzujące umowy ze złożoną deklaracją tj.1052 o wskaźniku efektywności 1 i więcej

	L.p.	Całkowity koszt operacji	Zrealizowana płatność końcową	Wartość dodana brutto	Liczba produktów	Liczba wykonanych usług
dolnośląskie	1	1 230 000,00	500 000,00	792 460,34	9	23
	2	1 606 380,00	500 000,00	758 216,76	9	14
	3	1 568 250,00	500 000,00	703 215,93	6	293
kujawsko-pomorskie	1	1 420 650,00	495 000,00	981 596,00	54	104
	2	2 855 937,00	500 000,00	900 094,80	242	258
	3	484 866,00	174 375,00	310 153,00	74	98
	4	1 817 940,00	500 000,00	797 851,18	7	6
	5	874 426,68	354 026,00	464 583,00	5	8
	6	2 167 844,43	500 000,00	548 234,28	7	7
	7	1 003 065,00	407 750,00	407 450,15	17	21
lubelskie	1	191 265,00	69 860,00	498 514,28	138	173
	2	93 234,00	36 450,00	41 339,00	2	3
	3	1 277 748,60	483 012,00	501 652,90	48	87
lubuskie	1	490 712,19	196 450,00	401 465,55	58	107
	2	1 382 291,53	500 000,00	789 062,00	44	44
	3	1 264 440,00	393 750,00	474 953,84	5	26
	4	1 441 006,50	500 000,00	534 478,01	3	3
	5	462 480,00	175 174,50	183 325,43	5	66
łódzkie	1	973 961,00	388 419,00	516 769,06	6	29
	2	1 316 592,00	498 500,00	637 285,62	152	156
mazowieckie	1	1 230 000,00	500 000,00	889 377,00	97	154
	2	204 180,00	78 400,00	132 969,11	11	22
	3	1 408 350,00	491 400,00	709 632,71	2	43
	4	1 353 000,00	500 000,00	680 000,00	54	87
	5	1 426 800,00	500 000,00	641 391,00	43	85
	6	822 747,00	333 763,81	401 324,02	43	78
	7	1 263 210,00	500 000,00	600 759,00	34	34
	8	392 370,00	155 000,00	172 992,00	11	284
	9	1 241 451,30	444 000,00	454 243,51	4	21
opolskie	1	525 087,00	213 450,00	305 143,00	6	75
	2	981 540,00	385 254,85	472 453,60	19	43
podkarpackie	1	461 065,50	141 375,00	171 535,00	10	38

	2	473 550,00	144 750,00	170 370,00	12	30
podlaskie	1	310 292,10	125 000,00	220 833,45	6	77
	2	1 504 290,00	168 768,00	272 321,42	14	41
	3	1 128 928,00	476 094,00	665 119,55	31	46
	4	350 550,00	142 500,00	150 905,00	24	24
pomorskie	1	400 137,94	115 845,00	519 795,07	2	6
	2	1 070 100,00	435 000,00	569 725,00	1	8
	3	1 196 180,00	487 000,00	595 142,00	64	88
	4	1 611 300,00	500 000,00	501 452,21	12	29
śląskie	1	169 709,25	68 987,50	202 549,00	10	82
	2	829 020,00	336 000,00	829 020,00	6	420
	3	1 531 350,00	500 000,00	952 494,10	5	9
	4	2 024 426,20	423 765,21	601 130,05	4	23
	5	326 688,00	120 000,00	151 978,96	4	62
warmińsko- mazurskie	1	1 037 623,00	251 797,50	823 995,09	17	37
	2	1 353 000,00	465 000,00	919 893,71	6	27
	3	694 950,00	161 250,00	283 350,00	32	352
	4	714 630,00	246 500,00	358 503,00	10	200
	5	1 599 615,00	500 000,00	585 430,00	48	113
	6	1 293 960,00	500 000,00	541 782,81	1	23
	7	762 846,00	296 100,00	312 339,00	1	5
wielkopolskie	1	140 343,00	57 050,00	307 801,51	212	569
	2	805 650,00	316 296,17	803 255,84	16	31
	3	317 044,80	128 880,00	273 883,00	4	8
	4	688 800,00	279 450,00	592 398,68	9	15
	5	1 502 568,00	339 232,67	642 000,00	14	14
	6	1 350 540,00	454 750,00	843 378,15	2	2
	7	471 705,00	155 075,00	279 126,46	153	394
	8	418 077,00	169 950,00	283 236,71	53	506
	9	395 445,00	160 750,00	254 860,82	83	219
	10	772 440,00	314 000,00	480 746,99	15	28
	11	1 067 640,00	434 000,00	623 436,69	24	48
	12	1 213 887,00	480 500,00	543 760,00	29	70
	13	1 476 000,00	487 000,00	532 085,00	52	81
	14	413 772,00	168 200,00	183 077,00	97	503
	15	1 005 771,00	391 400,00	390 605,00	32	40
zachodnio- pomorskie	1	253 257,00	68 900,00	178 726,00	12	46
	2	1 066 410,00	432 750,00	784 637,00	19	32
	3	93 972,00	38 000,00	68 740,00	2	8
	4	562 725,00	216 850,00	383 404,25	2	15

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).

Wykres 8. Średni całkowity koszt operacji - dotyczy małych i mikro przedsiębiorstw oraz osób fizycznych z roku 2017, 2018 i 2020 (łącznie)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR (monitoring).